चांदोबा

ऑक्टोबर १९८७

चांदोबा

ऑक्टोबर 1987

अनुक्रमणिका

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबा

संस्थापक : 'चक्रपाणी'

संचालक : नागिरेड्डी

आपल्या देशाच्या कानाकोपऱ्यांतून वसलेल्या गावांतल्या लोकांच्या समस्या काय असतात व त्या कशा प्रकारे दूर करता येतील—या गोष्टी समजून घेण्याची संधी राजधानीत राहून शासन करणाऱ्या अधिकाऱ्यांना क्वचितच मिळते. अधिकारी या बाबतीतलें आपले कर्तव्य विसरून जातात व त्यामुळे काय परिणाम होतात याचें ज्ञान आपल्याला "राज-दर्शन" या गोष्टीद्वारे होऊं शकेल.

अमर वाणी

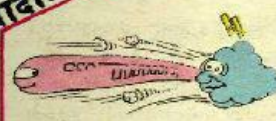
उत्तमः क्लेशविक्षोभं, क्षमः शोढुं न हीतरः ।
मणिरेव महाशाणघर्षणं, न तु मृत्कणः ॥

[केवल उत्तम व्यक्तीच संकटे, हानि आणि दुःखाला धैर्याने तोंड देऊ शकतात. सामान्य माणसांना हे शक्य नाहीं. धारेच्या दगडावर केवल हिराच टिकू शकतो, मातीचे ढेकूळ नाहीं.]

वर्ष : ३७ ऑक्टोबर १९८७ अंक : ४

एक प्रत : २-५० :: वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबातील नवलाई

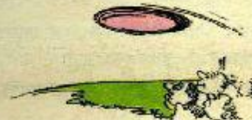
उडणाऱ्या आगगाड्या

हवेतून चालणाऱ्या आगगाड्यांचा उपयोग जपानमध्ये केला जाणार आहे. या गाड्यांना हवेत उडण्याकरता पंख किंवा प्रॉपिलर सारखी यांत्रिक साधने लावलेली नसतील. केवल चुंबकीय शक्तिच्या आधारानेच या गाड्या चालतील.

३००० वर्षांपूर्वी लंगर

तमिळ विश्वविद्यालयाशी संबंधित, जलांतर्गत पुरातत्त्व शाखेच्या सदस्यांना मन्नार खाडीच्या पलीकडील भागात नुकताच एक लंगर सापडला आहे. जवळ जवळ एक टन वजनाच्या या लंगराचा उपयोग नाविक लोक ३००० वर्षांपूर्वी करीत असत असे समजते.

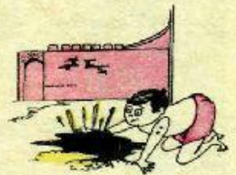

उडणाऱ्या अज्ञात तबकड्या

चीनच्या सेंट्रल श्चुवन प्रांतात बदामी रंगाच्या तबकड्या आकाशांत उडताना दिसल्या. वीस पेक्षाही अधिक लोकांनी ४० मिनिटेपर्यंत हे दृश्य मोठ्या आश्चर्याने पाहिले.

किल्ल्यात सापडलेल्या सुवर्णमुद्रा

तिरुपति जवळच्या चंद्रगिरी नावाच्या किल्ल्यात १२ वर्षांचा एक मुलगा जमीन खोदत असताना त्याला सुवर्णमुद्रांनी भरलेला हंडा सापडला. त्याने तावडतोब ही बातमी पोलीस स्टेशनला कळवली. ही नाणी विजयनगर साम्राज्य काळातील आहेत असे समजते.

कंथ

कण्व मुनींचा पुत्र कंथ याने गोमतीच्या तीरावर तपस्या सुरू केली. कंथाच्या कठोर तपस्येत विघ्न आणण्यासाठी इन्द्राने प्रमलोचना नावाचा एका अप्सरेस पाठवून दिले. तिच्या सौंदर्याने मोहित होऊन कंथाने तिच्याशी विवाह केला.

अप्सरेच्या सहवासात दिवस, महिने, वर्षे भराभर उडून गेली. विलासमय जीवनात कंथाला आपल्या जप-तपाचे पूर्णतः विस्मरण झाले.

एके दिवशी संध्याकाळी कंथ एका टेकडीवर एकटाच बसून सूर्यास्ताचे दृश्य अनिमेष नेत्रांनीं पहात होता. अचानक त्याला आठवण झाली की ही तर संध्यावंदनाची व ध्यानाची वेळ! तो लगबगीने उठला व ध्यानाला बसण्यासाठी मृगाजीन शोधू लागला. त्याचवेळी प्रमलोचनाही तेथे येऊन पोचली व कंथाची धडपड पाहून खळखळून हसू लागली. कंथाने आश्चर्याने विचारले, "तुझ्या हसण्याचें कारण काय?"

"आज शेकडो वर्षांनीं तुम्हाला जप-तपाची आठवण आली!" अप्सरेने म्हटले.

"शेकडो वर्षे?" कंथाने चकित होऊन विचारले.

होय. आपण जप-तप सोडून माझ्याशी विवाह केला; त्याला नउशे वर्षे, सहा महिने आणि तीन दिवस इतका काळ लोटला." हसून तिने म्हटले.

कंथानें शरमेने मान खाली घातली आपला अमूल्य ठेवा नाहीसा झाल्याबद्दल त्याला पश्चात्ताप झाला आणि तेथल्या एक प्रसन्न वनात जाऊन तो पुन्हा ध्यानमग्न झाला.

यानंतर मात्र कोणत्याही भौतिक सुखाला बळी न पडता कंथाने तपःसामर्थ्याने सिद्धि प्राप्त केली.

राज-दर्शन

रामगिरिचा श्रीपति केवल नावाचाच 'श्री-पति' (श्रीमंत) होता. चार-पाच घरी लहान-मोठी कामे करून जे काही मिळेल त्यात तो आपला उदर-निर्वाह करीत असे.

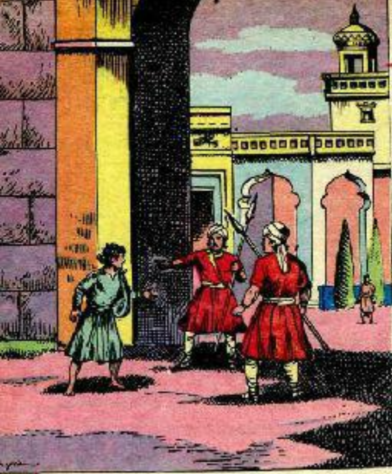
त्याच गावचा शिवनाथ नावाचा एक कलाकार राजधानीत जाऊन आपल्या कलेचे प्रदर्शन करून परत आला. जाताना तो अगदी सामान्य माणूस होता आणि परतला तो एकदम धनवान् बनून!

हे पाहून श्रीपतिला आश्चर्य वाटले आणि शिवनाथला भेटून त्याने राजाबद्दल चौकशी केली.

शिवनाथ मोठ्या प्रसन्नतेने म्हणाला— "आपल्या देशाचा राजा म्हणजे साक्षात अवतारी पुरुष आहे. महाराज हातात खड्ग घेऊन उभे ठाकले म्हणजे मदांध राक्षसही त्यांच्यापुढून पळून जातात, त्यांच्या ऐश्वर्य-संपन्नतेत कुबेरही मागे पडेल आणि त्यांच्या दानशूरतेपुढे शिबी, बली, आणि कर्ण सुद्धा फिके पडतील! सर्वात महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे आपल्या प्रजेच्या कल्याणाशिवाय दुसरा कोणताही विचार त्यांच्या मनात येत नाही."

श्रीपतीला वाटलं—शिवनाथची जन्म-कुंडली एकाच दिवसांत बदलून टाकणाऱ्या राजाविषयीच्या या सर्व गोष्टी खऱ्याच असल्या पाहिजेत. नंतर तो याबाबतीत अनेक लोकांशी बोलला. त्यामुळे लोकांकडून त्याला राजाबद्दल आणखीही अनेक चांगल्या गोष्टी कळल्या.

महाराज प्रजेसाठी अनेक कल्याणकारी कामे करीत आहेत. ज्या प्रदेशांत पिकांचे नुकसान झाले किंवा जेथे पिके आलीच नाहीत, तेथील दुष्काळपीडितांना धान्य फुकट वाटले जाते. गोर-गरीबाच्या झोपड्या दुरुस्त करून दिल्या जातात.

त्यांच्या अडचणींची राजा सतत चौकशी करीत असतो आणि त्या दूर करीत असतो. देशांतील गरिबी दूर करण्याचा त्यांनी विडाच उचलला आहे.

दुसऱ्यांच्या आश्रयावर जगणारा श्रीपति आतापर्यंत या गोष्टीत अनभिज्ञ होता, परंतु या बातम्या कळल्यानंतर मात्र त्याच्या मनात राजाला भेटायची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. बास, त्या दिवसापासून श्रीपति आपल्या प्रवासासाठी पैसे जमवू लागला–यासाठी तो कधीकधी उपासही करी.

एक वर्षानंतर अखेर एक दिवशी खांद्यावर छोटंसं गाठोडं घेतलेला श्रीपति राजधानीत हजर झाला. त्याने पहारेकऱ्यांना राजाची भेट घडवण्याबद्दल विनवले. पण पहारेकरी हंसून म्हणाले–"महाराज तुझ्यासारख्या लोकांना भेटण्यासाठी आपला वेळ खर्चू लागले तर राज्यशासनाचे बारा वाजतील!"

"मी फक्त एकदा त्यांचे केवल दर्शनच घेईन, त्यांच्याकडे मला कांहीं मागायचे नाहीं" श्रीपति म्हणला.

तरीसुद्धा पहारेकऱ्यांनी त्याला राजमहालात जाऊ दिले नाही. निराश होऊन श्रीपति तेथून परत निघाला. त्याची ही विचित्र परिस्थिती पाहून एक नागरीक त्याला म्हणाला–"तू घाईत आपल्या गावी निघून जाऊ नकोस. तू रोज महालात सोडण्यासाठी या पहारेकऱ्यांची याचना करत रहा. केव्हा न केव्हा तरी तुला यश मिळेलच."

हे ऐकून श्रीपतीने निश्चय केला की राजदर्शन झाल्याशिवाय आतां आपल्या गावाकडे परतायचेच नाही.

परंतु त्याच रात्री त्याच्यापुढे एक कठीण समस्या उभी राहिली–आपल्या गांवात असताना कोणत्याही घराच्या कट्ट्यावर झोपून तो रात्र काढत असे. आता इथे राजधानीत काय करावे? कोणत्याही गल्लीत शिरले तरी तेथील पहारेकरी कुणा अज्ञात माणसाला गल्लीत झोपू देईनात! श्रीपतिने त्यांना आपली अडचण सांगितली.

"अनोळखी माणसांना आम्ही घरांच्या कट्ट्यावर झोंपू दिले तर आमच्या पहारा करण्याला कांहीं अर्थच उरत नाही. तुझ्यासारख्यांना राहण्यासाठी धर्मशाळा, खाणावळी आहेत. परंतु आत्ता मध्यरात्री तिथे प्रवेश मिळणेंही कठीण! कोणत्याही वेळी आशय देणारी धर्मशाळा नगराच्या प्रवेशद्वारी आहे. तू आता तेथेच जा." एका पहारेकऱ्याने त्याला सांगितले.

त्या धर्मशाळेकडे जाण्याचा रस्ता विचारून श्रीपति चालू लागला. परंतु गल्ल्या पार करता करता तो रस्ता चुकला आणि आणखी इकडे-तिकडे चकरा मारून तो एका मैदानात पोचला.

इथेच थोडासा आराम करावा असा विचार तो करतो आहे तोंच कुठूनसा एक माणूस तिथे टपकला! त्याने विचारले–"तू कोण आहेस? अर्ध्या रात्री इथे काय करीत आहेस?"

श्रीपतीने त्याला आपला सर्व वृत्तान्त सांगितला. तो आगंतुक माणूस म्हणाला–"राजाचे दर्शन घेण्यासाठी तू इतक्या कष्टाने इथे आलास. परंतु आत्ता तू जसा भटकत आहेस ते पहातां मला तुझा संशय

येतो आहे–तू चोर असावास! तुझं गाठोड उघडून दाखव पाहूं."

थोडा सुद्धा संकोच न करता श्रीपतीने गाठोड त्याच्यासमोर उघडलं. गाठोड्यात चांगल्या श्रीमंतांनी वापरावेत असे किंमती कपडे आणि चमकणारे जोडे होते.

त्या माणसाने श्रीपतीच्या जुन्या-पुराण्या फाटक्या कपड्यांतल्या अवताराकडे निरखून पहात कठोर शब्दात विचारले–"तू नक्कीच हे चोरून आणले आहेस. या वस्तु तुझ्या असूच शकत नाहीत."

"एक वर्षभर मेहनत करून, भूक मारूनही मी पैसे जमवले आणि त्यांतूनच मी हे सर्व घेतले. मी कुठेही

चोरी केली नाही." दीन स्वराने श्रीपती म्हणाला.

"मग हे कपडे अन् जोडे तू घातले का नाहीस?" त्या व्यक्तिने पुन्हां विचारले.

"राजाच्या दर्शनासाठी मी हे सुरक्षित ठेवलेत. पहारेकरी महालात जायची परवानगी देतील तर मी पटकन हे कपडे चढवून आत जाईन."

"अगोदरपासून तू हे का घालू शकत नाहीस?" त्या माणसाने आश्चर्याने विचारले.

"आधीपासून घालून कपडे चुरगळून गेले असते." श्रीपती म्हणाला.

"तू राजाला भेटू इच्छितोस, परंतु राजा तो नाकारत आहे, अशा परिस्थितीत आता तुला या किंमती कपड्यांचा काय उपयोग? तू नक्कीच काहीतरी लपवत आहेस."

श्रीपती थोडा वेळ मान खाली घालून गप्प राहिला, नंतर म्हणाला–"या देशाचा राजा अवतारी पुरुष आहे. प्रजेच्या कल्याणसाठी तो अनेक उपयुक्त गोष्टी करीत आहे. त्यांना माहित असणाऱ्या सर्व प्रकारच्या गरीबांसाठी निरनिराळे कायदे करून त्यांना मदत करतो. पण माझ्यासारख्या कांही गरीबांची माहिती त्यांना नाही. अशा परिस्थितीत मला पाहिल्यावर त्यांना दुःख वाटेल. मी त्यांना दिसलो तरी त्यांना माझी गरीबी कळू नये–अशी माझी इच्छा आहे. म्हणूनच मी ही वस्त्रे गाठोड्यात घेऊन आलो आहे."

"पण आता तर तुला जे घडू नये असे वाटत होते ते घडले आहे. तू मला असाच दिसला आहेस. मीच या देशाचा राजा!" त्या व्यक्तीने म्हटले.

"प्रभु! आपण महाराज? माझा जन्म धन्य झाला. माझा माझ्या भाग्यावर विश्वासच बसत नाही...पण आपण...मध्यरात्री या नगरात पायी का फिरत आहात?"

"प्रजेचे माझ्या बाबतीत काय मत आहे हे कळावे म्हणून मी पुष्कळदा वेष बदलून शहरात फिरतो. आज तुला भेटून मला फार आनंद झाला. तुला उद्या पहारेकरी महालात सोडतील. तू जरूर येऊन मला भेट. तुला चांगलीशी भेट देऊन मी तुझी गरीबी दूर करीन."

यावर श्रीपती काहीही बोलला नाही. राजा त्याला म्हणाला–"मी स्वतःच तुझी गरीबी पाहिली आहे. पण माझ्या मंत्री अन् दरबारी लोकांनीही ती पहावी अशी माझी इच्छा आहे. म्हणूनच मी तुझी ही मौल्यवान वस्त्रे बरोबर घेऊन जातो." हे बोलत बोलत राजा ते गाठोड घेऊन निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी राजाने दरबारात श्रीपतीची खूप वाट पाहिली, पण तो आलाच नाही. पहारेकऱ्या कडूनही असे कळले की तो तिकडे फिरकलाच नाही. शेवटी राजाने शिपाई पाठवून त्याला शोधून आणले.

श्रीपती विनयपूर्वक म्हणाला–"प्रभू, मी मुद्दाम आपल्या दर्शनासाठी इथे येऊ इच्छित होतो, पण त्यापूर्वीच मला आपले दर्शन मिळाले. मला फार आनंद झाला. आपल्याकडून भेट वस्तूंची मला अपेक्षा नाही. माझी वस्त्रे आपणाकडे आहेत, पण आतां आपलं दर्शन घडल्यानंतर मला त्यांची गरज नाही. तेव्हां ती परत मिळवण्यासाठी आपणाकडे येण्याचं मला कारणच नव्हतं." म्हणून आपण बोलावून सुद्धा मी आज आलो नाहीं.

"तुझ्या वर्तनावरून मी ओळखले की तुझ्यात स्वार्थाचा लवलेश नाही. तुझ्यामुळे मला माझ्या शासनातील काहीं चुका समजून आल्या आणि हे ही कळून चुकले की जनता व मी यांच्या परस्परसंबंधात माझेच पहारेकरी कशी बाधा आणतात! आणि यासाठीच मी तुझे अभिनंदन करतो." असे म्हणून चांगला नजराणा देऊन राजाने श्रीपतीची पाठवणी केली.

यानंतर श्रीपतीची गरीबी संपली आणि त्याबरोबर हळूहळू संपूर्ण राज्यांतील गरीबीचेही उच्चाटन केले गेले.

नशीबाची परीक्षा

सोमनाथपुरला ईश्वरवर्मा नावाचे एक जमीनदार होते. त्यांच्या कचेरीत कामासाठी एका कारकुनाची जरूरी होती. ही बातमी कळताच त्या जागेसाठी पंधरा तरुण जमीनदाराकडे येऊन पोचले.

जमीनदार त्यांना म्हणाला–"या जागे-साठी इतकी जणं याल अशी माझी अपेक्षा नव्हती. ठीक आहे, आता ऐका–झाकण लावून बन्द केलेली दहा भांडी आता तुमच्या पुढे ठेवली जातील. त्यापैकी एका भांड्यात एक सोन्याचे नाणे असेल. जो ते भांड बरोबर ओळखील त्याला ही नोकरी मिळेल. पाहूं या, नशीब कोणाच्या गळ्यात माळ घालतंय."

थोड्याच वेळात नोकरांनी या तरुणां-समोर थोड्या अंतरावर दहा झाकलेले घडे आणून ठेवले. त्याच्या पुढील बाजूला एक पडदा लावलेला होता. पडद्यामागे खुर्चीवर जमीनदार येऊन बसला. कोणी कोणता घडा उघडून बघितला हे पडद्या-पलीकडे असणाऱ्यापैकी कोणालाच कळणार नव्हते. केवल जमीनदारच ते पाहू शकत होता.

यानंतर एकेकजण पडद्यामागे जाऊ लागला. प्रत्येकाने कोणता तरी एक घडा निवडून उघडून पाहिला. कोणलाच नाणें मिळाले नाही. या प्रकारे चौदाजण हात हलवत परत आले.

परंतु नोकरीच्या आशेने आलेला रामरतन नावाचा एक युवक मात्र हा सर्व प्रकार उद्विग्नतेने पहात दूर उभा होता.

तो मनातल्या मनात म्हणाला–हा सर्व प्रकार काही विलक्षण दिसतो आहे. अशा प्रकारे नशीब आजमावून कारकून निवडणे योग्य आहे का? मानसाची योग्यता पाहण्याची ही कसली अजब रीत!

जमीनदाराने त्याच्याकडे निरखून पहात म्हटले–"तूही नोकरी पहायलाच आलेला आहेस ना? मग तू असा नुसता पहात काय उभा राहिलास? तूही आपलं नशीब आजमावून पहा नं."

यावर रामरतन म्हणाला–"महाराज, या दहा घड्यांपैकी एकात नाणे ठेवून आमचं नशीब आजमावायचं याचा अर्थ असा की–दहा वेळा प्रयत्न केल्यास एकदा नक्की संधी आहे. आपण ज्या नशीबाची गोष्ट बोलत आहात ते बहुधा कोणाच्याच नशिबी नाही. यामुळेच आपल्यासारखा अनुभवी माणूस अशा प्रकारे नशीबाची परीक्षा करवून आपला कारकून निवडेल यावर माझा विश्वास नाही."

यावर हसून जमीनदाराने विचारले–"तर तुला काय वाटत, मी हे सर्व गंमत म्हणून केलं आहे?"

"महाराज, मला असे वाटते की नोकरीसाठी आलेल्या उमेदवारांच्या बुद्धीची व स्वभावाची परीक्षा करण्यासाठीच आपण हा प्रकार घडवून आणला. माझ्या मते या एकाही घड्यात नाणे नाही! आपण खरोखरीच काही काम देत असाल तर मी करीन, परंतु अशा प्रकारे नशीबावर विश्वास ठेऊन काही मी इथे आलो नाही." रामरतनने उत्तर दिले.

"म्हणजे तू घड्यांतून नाणे काढायचा प्रयत्न करणार नाहीस असेच ना?" जमीनदाराने विचारले.

"माफ करा. असल्या नशीबावर माझा विश्वास नाही." रामरतनने स्पष्टच सांगितले.

हे ऐकून जमीनदार खूष होऊन म्हणाला–"तुझा स्पष्टवक्तेपणा मला फार आवडला. तुझ्या धीटपणाची ही मी दाद देतो. खरोखरच यापैकी एकाही भाड्यात नाणे नाही. मी ही परीक्षा अशा विश्वासाने ठेवली की तुमच्यापैकी कोणीतरी असल्या नशीबापेक्षा स्वतःच्या बुद्धिबळावर विश्वास ठेवणारा निघेल. तेव्हा आता उद्यापासूनच तू कामाला लाग."

औषधाचा परिणाम

नवविवाहित दांपत्य–मंगलनाथ आणि गौरी यांनी गांवाच्या शेवटाला असलेलें एक घर भाड्यानें घेतले आणि गृहस्थाश्रमाचा ओनामा केला. ते दोघेही असे सूर्यवंशी की सूर्य चांगला वर आल्याशिवाय ते झोपेतून जागेच होत नसत. आणि शेतीच्या कामावर जाणे मंगलनाथला शक्य होत नसे.

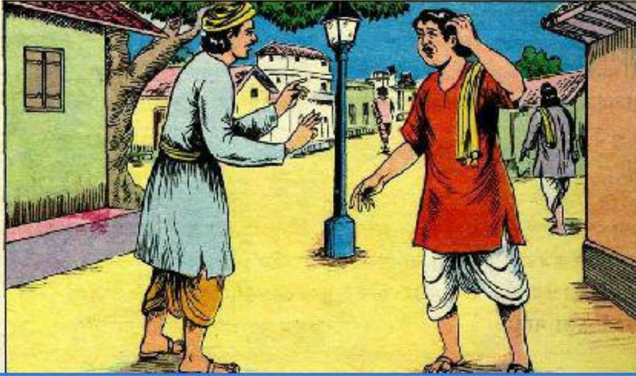
एके दिवशी आपली ही समस्या मंगलनाथने आपला मित्र रंगनाथ याला सांगितली. रंगनाथने सल्ला दिला–"इथे एक वैद्य 'चलपती' आहे. त्याला जाऊन भेट. तो कांही औषध देईल."

चलपतीने हकीकत ऐकून घेऊन गोळ्यांची एक पुडी मंगलनाथच्या हातावर ठेवत म्हटले–"या गोळ्या तुम्ही दोघंही झोपण्यापूर्वी घ्या. दोघेही सूर्योदयापूर्वी असे धडपडून उठाल की जसे कांही तुम्हाला कोणी पाठीवर थापट्या मारून उठवत आहे."

त्या रात्री मंगलनाथ आणि गौरी गोळ्या घेऊन झोपले. ते जेव्हा जागे झाले तेव्हा अजून सूर्योदयाला अवकाश आहे असें त्यांच्या लक्षात आले. अंग अजून जड वाटत असलं तरी दोघेही प्रसन्नतेने उठून सकाळच्या उद्योगाला लागले. स्नान वगैरे उरकून सकाळी लवकरच मंगलनाथ घराबाहेर पडला.

वाटेत त्याला रंगनाथ भेटला. त्याने एकदम मंगलनाथला विचारले–"अरे होतास कुठे दोन दिवस तू? कुठे दिसला नाहीस तो? गावाला वगैरे गेला होतास काय?"

यावर खरे काय घडले ते लक्षात येऊन मंगलनाथला स्वतःचीच लाज वाटली.

[१६]

[व्याघ्रचर्मधारी, उग्रदत्त व त्याचे मित्र रुद्र-अरुद्र यांच्यासह त्या भयानक पक्ष्यांवर बसून अग्निद्वीपाकडे निघाले. आकाशांत त्यांना अस्वल चर्मधाऱ्यांशी सामना द्यावा लागला. उग्रदत्त ज्यावर बसला होता तो पक्षी एका पहाडावर उतरला. यानंतर काही अस्वल-चर्मधारी उग्रदत्ताला बरोबर घेऊन एका गुप्त भुयारांतून जाऊ लागले......पुढे वाचा.]

अस्वल-चर्मधारी भुयाराचे दार बंद दाखवील." असे म्हणून एकाने आपण केल्याबरोबर आत गडद अंधार पांघरलेल्या कातड्यातून एक लखलखणारा

...की दोघांनी

पसरला. उग्रदत्ताने पुढे जाण्यासाठी टाकलेले मणी काढला. त्याबरोबर...

...घसरले. परंतु एका
...त्याचा खांदा पकडून
...डू दिले नाही. "घाई
...वीस पायऱ्या उतरल्यावर
...ा तळाशी पोचू. पहा,
...ता हा प्रकाश रस्ता

आपापले मणी काढून त्यांच्या प्रकाशात ते पायऱ्या उतरू लागले. चर्मधाऱ्यांच्या हातांतले ते दिव्य मणी (हिरे) पाहून उग्रदत्ताला आश्चर्य वाटले. अंधारात रस्ता पहाण्यासाठी मशाल, किंवा मेण-बत्त्यांचा उपयोग करणेही यांना माहीत

पाऊल एकदम...
अस्वलचर्मधाऱ्याने...
त्याला खाली...
करू नको. आता...
आपण भुयाराच्...
आपल्याला आ...

नसावे, म्हणून त्या ऐवजी हे लोक अमोल रत्नांचा उपयोग करीत असावे–असे त्याला वाटले.

"या द्वीपावर तेल मिळत नाही का? उजेडासाठी या रत्नांशिवाय दुसरे काही साधनच नाही काय?" उग्रदत्ताने विचारले.

"तेल? ही काय चीज आहे बुवा? हां, इथे गुलाम म्हणून आलेल्या तुझ्या देशांतल्या लोकाकडून मी हे नाव ऐकले खरे! आणि प्रकाशासाठीं तेलाचा उपयोग कसा करतात? दिवा नांवाची एक वस्तु ही तुम्ही लोक वापरता. आम्ही प्रकाशासाठी तेल वापरीत नाहीं. रत्ने म्हणजेच आमचे दिवे!" एकजण म्हणाला.

उग्रदत्ताने विचार केला–हे द्वीप विचित्रच असले पाहिजे. इतक्यात त्याला व्याघ्रचर्मधाऱ्यांच्या तावडीत सापडलेले आपले मित्र रुद्र-अरुद्र आणि सामन्त राजा सुदर्शनाची कन्या चन्द्रसेना यांची आठवण झाली.

रुद्र-अरुद्र यांची काय अवस्था असेल कोणास ठाऊक! बिचाऱ्यांचे खूपच हाल होत असतील व्याघ्रचर्मधाऱ्यांनी त्यांचा छळ मांडला असेल. त्यांना जेवण ही मिळत नसेल. खूप कावाड-कष्ट उपसावे लागत असतील त्यांना.

आणि चन्द्रसेना, बापाची आठवण करून रडत असेल बिचारी! तिचा ही खूप छळ चालू असेल. आणि मी त्यांना काही ही मदत करू शकत नाही.

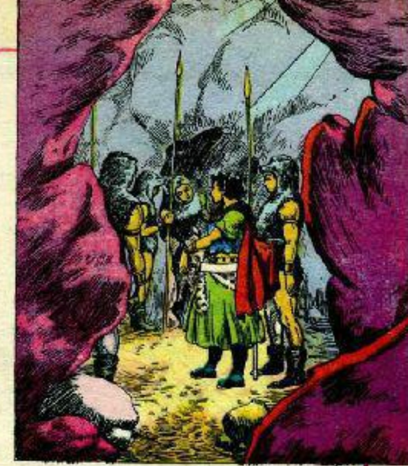
त्यांच्याबद्दल विचार करतकरतच उग्रदत्त पायऱ्या उतरून भुयाराच्या तळाशी पोचला. तसे ते भुयार फार मोठे नव्हते. त्याची रुंदी गजभरापेक्षा जास्त नव्हती. उंची कांही ठिकाणी पाच फूट तर कांही ठिकाणी दहा फुटापर्यंत होती.

"हे भुयार कुठवर जाते? अस्वलचर्मवाल्यांना गुलाम म्हणून विकण्यासाठी तर तुम्ही मला व्याघ्रचर्मधाऱ्यांच्या तावडीतून वाचवले नाही ना?" उग्रदत्ताने विचारले.

यावर अस्वलचर्मधाऱ्यांपैकी एक मोठ्याने हसला, एकजण चिडून त्याला रागावला व तिसरा एक उग्रदत्तावर तीक्ष्ण दृष्टि रोखून म्हणाला–"तुला गुलाम म्हणून विकायचे असते तर भुयारांतून आणताना तुला कळू नये म्हणून आम्ही तुझ्या डोळ्यांवर पट्टी बांधली असती. माणसांचा गुलाम म्हणून आम्ही उपयोग नाही करत–व्याघ्रचर्मधारी करतात. तुमच्या देशवासियांवर तरी कसा विश्वास ठेवावा! कारण तुमच्यातले लोकच गुलाम पकडून आणून व्याघ्रचर्मधाऱ्यांचा नेता एकपाद याच्याकडे विकतात. नागवर्मा नावाचा माणूस तुला माहीत आहे?"

"हां, त्याला मी चांगलाच ओळखतो...." उग्रदत्ताचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच दुसरा चर्मधारी पहिल्याला रागावून बोलला–"तू फार बकबक करीत आहेस. आपल्या नेत्याचा इशारा विसरलास वाटते?"

यावर पहिला एकदम चुप झाला. दोन चर्मधारी हातात मणी धरून पुढे जात होते, त्यांच्या मागे उग्रदत्त व त्याच्याही मागे एक अस्वलचर्मधारी–असे आता चुपचाप भुयारातून चालू लागले. भुयारात गंभीर शांतता होती. एकट्याला भीतीच वाटावी. चमकणारा मणी प्रकाश देत असला तरी बेताचाच. शांतपणे सर्व

जण चालत राहिले. दोन तीन मिनिटे चालल्यावर एकदम असे लक्षात आले की भुयार पुढे एकदम बंद आहे, आणि समोर एक मोठी शिला आडवी आलेली आहे! पुढे असणाऱ्याने त्या शिलेला असलेल्या फटीत हात घालून बोटाने एका जागी दाबताच ती शिला बाजूला होऊन पाठीमागून 'शरभ' अशी हाक ऐकू आली. उत्तरादाखल अस्वलचर्मधारी म्हणाला-"भल्लूक." यावर शिळेचे दार आणखी जास्त उघडले. चर्मधाऱ्यांपैकी ज्याच्या हातात वजनदार तलवार होती त्याने दारामागे डोकावून पाहिले.

उग्रदत्ताने पटकन ओळखले की त्यांनी उच्चारलेले 'शरभं' व 'भल्लूक' हे त्या रात्रीपुरते त्यांचे परवलीचे शब्द असावेत आणि हे ही ओळखले की हे लोक चोवीस तास शत्रुच्या भयाने संत्रस्त असतात.

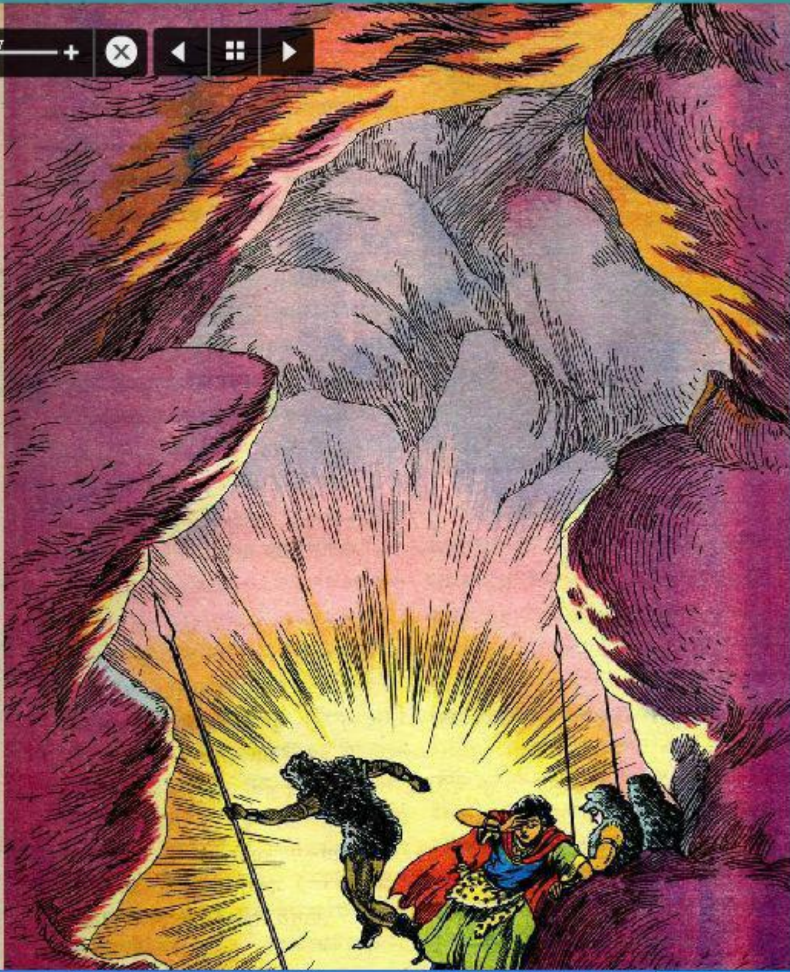
"एकच माणूस तुमच्या हाती लागला? बाकीच्यांचे काय आले?" तिथल्या पहारेकऱ्याने विचारले.

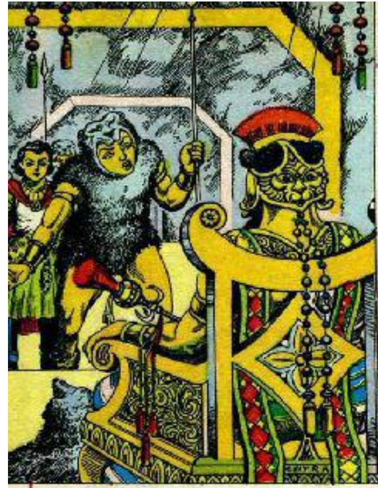
"त्याबाबातीत आम्हाला काही माहीत नाही. आणि वटवाघळांसारखे कायम भुयारात रहाणाऱ्या तुम्हाला या सर्व गोष्टींशी काय करायचे आहे?" असे म्हणून शिलेचा दरवाजा पूर्ण उघडून सर्वात पुढे असणारा अस्वलचर्मधारी पुढे झाला.

त्याच्या मागोमाग बाकीचे ही चालत राहिले. उग्रदत्त त्यांच्यामागे दूरपर्यंत चालत राहिला, तरीही भुयाराचा शेवट काही येईना. त्याला अशी शंका आली की मधून मधून बिळांतून वरून उजेड येत आहे, आणि भुयाराच्या भिंतींच्यामागे कोणी कोणी बोलत आहे. त्याच्या असे लक्षात आले की व्याघ्रचर्मधाऱ्यांच्या हल्ल्यापासून जीव वाचविण्यासाठीच अस्वल-चर्मधाऱ्यांचा नेता कंध भयाने या गुप्त जागी दिवस कंठत आहे.

पुढे चालणारा चर्मधारी अचानक थांबला. हातावरचा मणी मुठीत घट्ट पकडून खालील जमिनीच्या दिशेने त्याने तीन-चार वेळा फिरवला. दुसऱ्याच क्षणी असा आवाज झाला की जणू काही जमीन फाटतेय. पहाता पहाता त्या चर्मधाऱ्याच्या पायाजवळील जमीनीत भेगा पडल्या आणि त्यातून डोळे दिपवणारा प्रकाश बाहेर पडला.

"इथे एकवीस पायऱ्या आहेत. सावध! पाय घसरला तर...." असे सावध करतच चर्मधारी पायऱ्या उतरू लागला. ही सूचना ऐकून उग्रदत्ताला आश्चर्य वाटले— भुयाराच्या मध्यावर एक मोठी दरी आहे. त्यातून हा दिवसासारखा प्रकाश येत आहे!

उग्रदत्त व त्याच्याबरोबरचे लोक पायऱ्या उतरून समतल प्रदेशात पोचले. त्या प्रदेशाच्या चारी बाजूंच्या भिंतीत जडवलेल्या रत्नातून देदीप्यमान प्रकाश पसरत होता. अशी रत्ने आजपर्यंत उग्रदत्ताने पाहिली नव्हती. ही नेत्रदीपक रत्ने पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. तो काही वेळ ती रत्ने न्याहळत राहिला. समोर असणाऱ्या उंच द्वाराचे दरवाजे बंद होते. आलेल्यांपैकी एका चर्मधाऱ्याने त्यावर तीन वेळा हाताने ठकठक केले. ताबडतोब दरवाजा उघडला. समोरील आसनावर अस्वलाचे कान असलेले शिरस्त्राण घातलेली एक विशालकाय व्यक्ति बसलेली होती.

चर्मधाऱ्याने त्याच्याजवळ जाऊन हळू आवाजात काहीतरी सांगितले. त्याच क्षणी अस्वलचर्मधारी उग्रदत्ताजवळ जाऊन म्हणाला–"हे आमचे नेता कन्ध." तुला त्यांच्याजवळ नेण्याची आज्ञा त्यांनी मला दिली आहे. उग्रदत्त निर्भयपणे कन्धाजवळ उभा राहिला. कन्धाने त्याच्याकडे तीक्ष्ण दृष्टीनें पाहून विचारले–"व्याघ्रचर्मधाऱ्यांनी अपहृत केलेल्या तुझ्या देशातील किती व्यक्ति तुम्च्याबरोबर आहेत?"

"आम्ही एकूण चार. त्यातील एक स्त्री आहे." उग्रदत्ताने म्हटले.

"ते लोक आत्ता कुठे आहेत हे तुला माहीत आहे?" कन्धाने विचारले.

"मला काहीच माहिती नाही." उग्रदत्ताने विस्मयाने म्हटले. त्याला कळेना की कन्ध असे का विचारत आहे? यामागील रहस्य काय?

उग्रदत्ताच्या मनातील हे विचार ओळखून कन्ध हसून म्हणाला–"मी तुमचा मित्र आहे. तुमच्या देशातील लोकांचे अपहरण करण्यात माझा हात नाही. व्याघ्रचर्मधारी जसे तुमचे शत्रू आहेत तसेच आमचेही आहेत. तू स्वतः पाहिलेच आहेस की मला व माझ्या अनुयायांना आपले दिवस पहाडी गुहा अन् भुयारे यांच्या आधाराने कसे कंठावे लागत आहेत. तुझ्या देशातल्या आणि अग्निद्वीपातल्या लोकांसाठी महामारी बनून राहिलेल्या एकपाद व त्याच्या अनुयायांचा सर्वनाश करण्याची एक योजना मी आणि तुझ्या देशातल्या एका व्यक्तीने मिळून बनवली आहे. तू कदाचित त्याला ओळखत असशील. मी आत्ताच त्याला बोलवून घेतो." असे म्हणून एका सेवकाला त्याने इशारा केला.

सेवकाने लगेच आपल्या नेत्याच्या आसना मागील दार उघडले. दुसऱ्याच क्षणी रुद्र हसत हसत उग्रदत्ताजवळ येऊन प्रेमाने म्हणाला–"उग्रदत्ता, तू जिवंत असलेला मला दिसशील याची मी कल्पनाच केली नव्हती."

मोठ्या आनंदाने व आतुरतेने उग्रदत्ताने विचारले–"मित्रा रुद्रा! अरुद्र कोठे आहे? चन्द्रसेनेची काय अवस्था आहे?"

"ते दोघेही व्याघ्रचर्मधाऱ्यांच्या ताब्यात आहेत. मला कन्धाच्या अनुयायांनी वाचवले." मोठ्या निराशेने रुद्राने सांगितले.

रुद्र पुढे म्हणाला–"तुम्ही दोघे व चन्द्रसेना कोठे आहात याची मला काहीच कल्पना नव्हती. मी काळजी करीत होतो. तुमच्यावर काय काय प्रसंग येत असतील कोणास ठाऊक? बिचाऱ्या चन्द्रसेनेची अवस्था तर भयानक असेल. या सर्वांची मुक्ति कशी करता येईल?"

कन्ध उठून उभा राहिला आणि उग्रदत्ताला म्हणाला–"रुद्राच्या तोंडून मी

तुझ्याबद्दल सर्व ऐकले आहे. इतक्या काळानंतर एकपाद व त्याच्या अनुयायांचा नाश करण्याची संधी मला मिळत आहे. रुद्राने व मी मिळून बनवलेली योजना काही खास गोष्ट नाही. तुझे पालक व पिता उग्राक्ष व त्यांचे सेवक यांना या द्वीपावर आणून त्यांच्या मदतीने एकपादाच्या दुर्गाला वेढा घालायचा आहे."

"आपल्या जवळ जे मोठमोठे पक्षी आहेत ते राक्षसांनाही उचलून आणू शकतील?" उग्रदत्ताने विचारले.

"इतक्या विशालकाय व्यक्तींना ते उचलू शकणार नाहीत. तुझ्या सर्व बंधूंना नावेतून सफर करून इथे यावे लागेल." कन्धाने म्हटले.

"बन्दीवान बनवून मला जेव्हां इथे आणले गेले तेव्हा याच्या चारी बाजूंना समुद्रतटापर्यंत भिडलेले अग्निपर्वत मी पाहिले. त्यांतून बाहेर पडणारा लावा तटावरील प्रदेशही अग्निने भरून टाकतो. अशा परिस्थितीत नावा किनाऱ्यापर्यंत कशा काय आणता येतील?" उग्रदत्ताने विचारले.

हा प्रश्न ऐकून कन्ध हसू लागला आणि मोठ्या गर्वाने आपल्या अनुयायांकडे पहात म्हणाला–"माझ्या अनुयायांना काही अशा जागा माहीत आहेत की जेथे या आगी-पासून वाचवून नावा किनाऱ्याला लावता येतील. परंतु खरे भय तर एकपादाच्या किल्ल्याला वेढा घालण्यातच आहे. वेढा घालून त्याला कैद केले तरी त्याचा संहार करण्यात फार मोठा धोका आहे."

एकपादाला कैद केल्यावर त्याच्या वध करणें यात काय कठिण आहे हे उग्रदत्ताला समजेना आणि त्यात धोका कसला? एकपादाजवळ काही विशेष शक्ति असेल कां? कंधाला एकपादाचा वध करणें एवढे कठिण कां वाटावे?

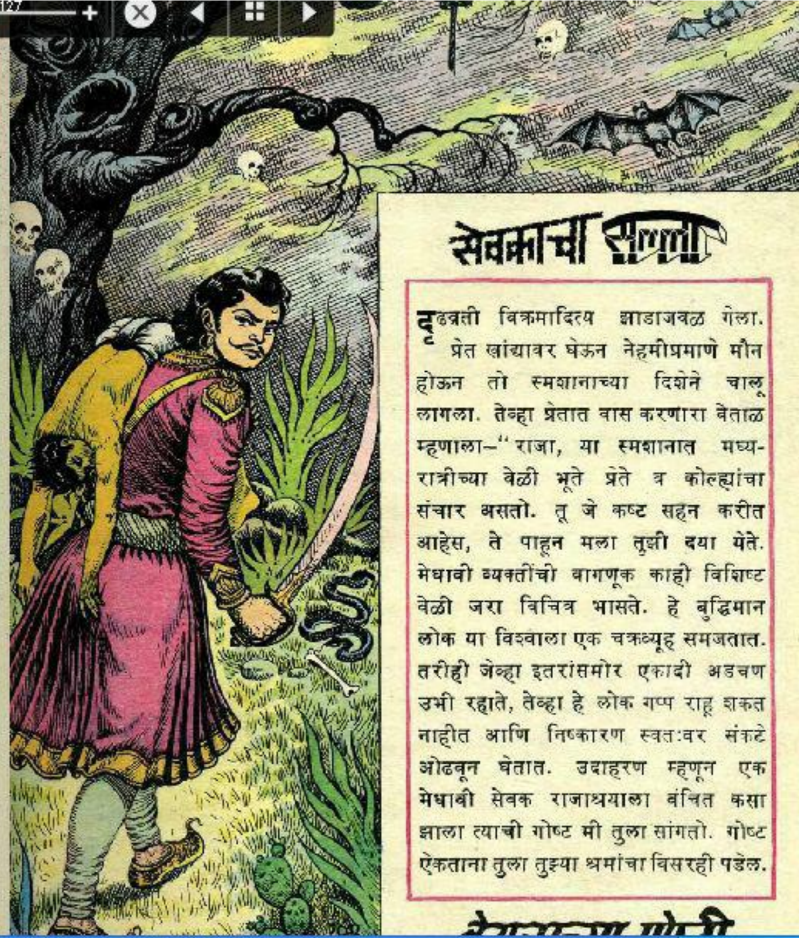
यावर उग्रदत्ताला संशयात आणि आश्चर्यात पडलेला पाहून कन्ध त्याला घेऊन गुप्त मार्गाने भुयारांतून त्या पहाडावर घेऊन गेला. तो म्हणाला–"नीट पहा, आगीच्या मधे दिसत आहे तोच एकपादाचा दुर्ग. तो आगीने वेढलेला दिसत असला तरी त्याच्या चारी बाजूंना अग्निपर्वत नाहीत. तेथे पोचण्याचा एक सुरक्षित मार्ग आहे. परंतु किल्ल्यावर कब्जा करूनही एकपादाचा वध करणे कठीण आहे."

"तो आपल्या हाती सापडला तर त्याला मारून टाकायला कितीसा वेळ?" उग्रदत्त म्हणाला.

"त्याच्याजवळ एक अद्भुत शक्ति आहे. ती ही की–त्याला कोणाचे रक्त दिसले वा त्याचे रक्त कोणी पाहिले तर तो निश्चितपणे मरेल." कन्धाने सांगितले.

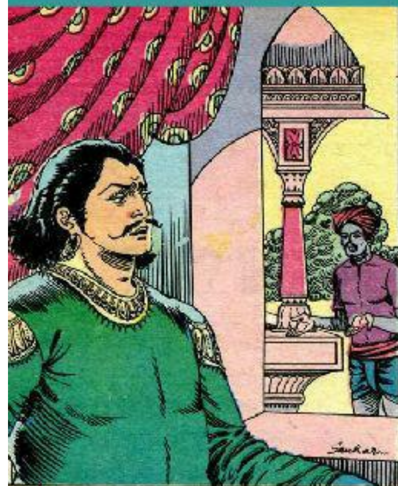
(क्रमशः)

सेवकाची सल्ला

दृढव्रती विक्रमादित्य झाडाजवळ गेला. प्रेत खांद्यावर घेऊन नेहमीप्रमाणे मौन होऊन तो स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात वास करणारा वेताळ म्हणाला–"राजा, या स्मशानात मध्य-रात्रीच्या वेळी भूते प्रेते व कोल्ह्यांचा संचार असतो. तू जे कष्ट सहन करीत आहेस, ते पाहून मला तुझी दया येते. मेधावी व्यक्तींची वागणूक काही विशिष्ट वेळी जरा विचित्र भासते. हे बुद्धिमान लोक या विश्वाला एक चक्रव्यूह समजतात. तरीही जेव्हा इतरांसमोर एकादी अडचण उभी रहाते, तेव्हा हे लोक गप्प राहू शकत नाहीत आणि निष्कारण स्वतःवर संकटे ओढवून घेतात. उदाहरण म्हणून एक मेधावी सेवक राजाश्रयाला वंचित कसा झाला त्याची गोष्ट मी तुला सांगतो. गोष्ट ऐकताना तुला तुझ्या श्रमांचा विसरही पडेल.

वेताळ गोष्ट सांगू लागला–चन्द्रशिलाचा राजा चरितार्थ याच्या दरबारात सुचरित नावाचा एक बुद्धिमान सेवक होता. तो अत्यंत चुणचुणीत आणि कोणत्याही समस्येची निरनिराळ्या दृष्टीने छाननी करण्यात हुशार होता. परंतु राजा चरितार्थाला मात्र त्याच्या या हुशारीचा अंदाज नव्हता. सुचरितानेही कधी राजासमोर आपली क्षमता प्रदर्शित करण्याचा प्रयत्न केला नाही.

एके दिवशी चरितार्थ काही समस्येचा खोलवर विचार करीत पडला होता. त्याच वेळी सुचरित्त द्राक्षाचा रस देण्यासाठी तेथे आला. त्याने ओळखले की राजा कोणत्यातरी गंभीर समस्येबद्दलच्या विचारात गर्क आहे. सुचरिताने राजाला विचारले–"महाराज, असे वाटत आहे की आपण एकाद्या समस्येबद्दल विचारात पडलेले आहात!"

यावर हसून राजा म्हणाला–"मी राजा असूनही मला याचे उत्तर शोधता येत नाहीं, अशा स्थितीत तुझ्या हातून काय होणार आहे? तरीही मी तुला सांगतो, ऐक. आपल्या राज्यात 'निश्चित' नावाच्या चोराची दुष्कृत्ये वाढत आहेत. अनेकांना त्याने लुटले आहे, लुटतो आहे. त्याला पकडण्यासाठी केलेले सर्व प्रयत्न असफल झाले. मी जनतेच्या सुरक्षिततेचा पुरेसा प्रयत्न करीत नाही असा आरोप माझ्यावर ठेवून जनता माझी निन्दा करीत आहे. सांग, तू राजा असतास तर या परिस्थितीत काय केले असतेस?"

क्षणभर विचार करून सुरचित म्हणाला–

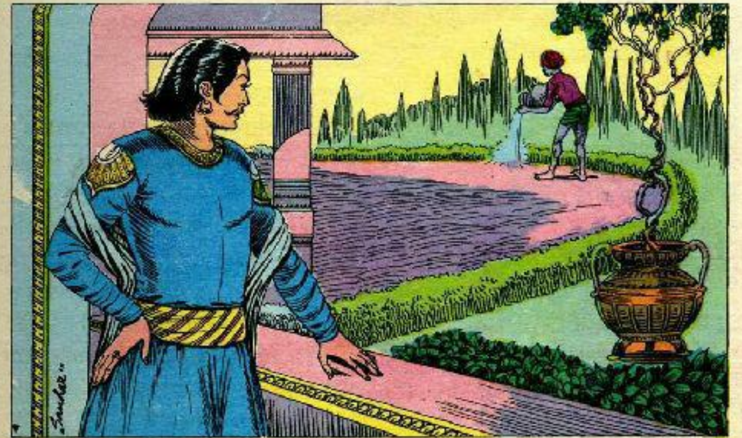
"मी राजा असतो तर समस्या अशी सोडवली असती – आपल्या नगराजवळच्या मैदानात मजूर लावून खोदाई सुरू करायची. तेथे जमिनीच्या गर्भात एका शिवालयाचे अवरोध असून त्यातील नंदीची प्रतिमा सोन्याची आहे–अशी एक बातमी जनतेत पसरवून द्यायची. ही गोष्ट 'निश्चित'च्या कानी नक्कीच पोचेल. तोही स्वर्णप्रतिमा मिळवण्यासाठी मजूरवेषात पोचेल. आपले मजूर हे वेष पालटलेले आपले सैनिकच असतील. नवा चेहरा पाहून आपल्या सैनिकांकरवी त्याला पकडून बन्दिवान करणें मग सोपेच आहे की!"

सुचरिताच्या तोंडून या गोष्टी ऐकून त्याच्या विचार सरणीचे राजाला भारी कौतुक वाटले. सुचरित हा फारच बुद्धिमान आहे हे ओळखून त्याच्या सल्ल्या प्रमाणे करून निश्चितला पकडून कैदेत टाकले.

थोड्या दिवसांनंतर राजापुढे पुन्हा एक अडचण उपस्थित झाली. शेजारील देशाचा राजा सिंहभूपती याने चरितार्थाशी युद्धाची घोषणा केली. चंद्रशिला राज्य त्यामानाने दुर्बळ होते, युद्धात हार निश्चित होती. म्हणूनच तो विचारात पडला होता. इतक्यात बागेत झाडांना पाणी देणाऱ्या सेवकाकडे त्याचे लक्ष गेले.

त्याला बोलावून आपला प्रश्न राजाने त्याच्या समोर मांडला, अन् मागल्या प्रमाणेच विचारले–"तू राजा असतास तर काय केले असतेस?"

यावर सुचरित म्हणाला–"सिंहभूपतीने काही कारण नसताना केवळ गर्वाच्या आहारी जाऊन आपल्यावर हल्ला करायचा विचार केला आहे. त्याला मोठे सैन्य घेऊन आपल्या सीमेच्या आत येताना अरुन्द खिंडीतून यावे लागेल. आपले सैन्य खिंडीच्या दोन्ही बाजूंना ठेवा. खिंडीच्या आपल्या बाजूच्या दारावर घोडदळ पहारा देईल.

शत्रुसैनिक खिंडीत पोचतील तेव्हां आपल्या सैनिकांनी मोठमोठे धोंडे वरून त्यांच्यावर ढकलावे, त्याखाली काही सैनिक मरतील. या अचानक हल्ल्याने त्यांच्यात बेशिस्त येऊन घबराट माजेल. त्यावेळी आपल्या सैनिकांनी इकडे तिकडे पळणाऱ्या शत्रु-सैनिकांना बाणांचा वर्षाव करून टिपावे. इतके करूनही साहस करून जे पुढे घुसतील त्यांचा समाचार आपले घोडदळ घेईलच?"

सुचरिताच्या या योजनेप्रमाणे व्यवस्था करून राजाने शत्रुसैन्य पळवून लावले.

या घटनेमुळे सुचरिताच्या बुद्धि-सामर्थ्यावर राजाचा पक्का विश्वास बसला. त्याला बोलावून राजा म्हणाला–"मी तुझी माझा सल्लागार म्हणून नेमणूक करू इच्छितो. तुझा काय विचार?"

सुचरित अमळ विचारात पडला. राजा आपल्या बुद्धि-सामर्थ्यावर खुश आहे हें जाणून सुचरिताला आनंद झाला. पण राजाचा सल्लागार म्हणून काम करावे की नाही हा मात्र मोठा प्रश्नच त्याच्यापुढे उभा राहिला. राजाचा प्रस्ताव अस्वीकृत करणे ही योग्य नव्हते. राजाचा सेवक म्हणून काम करणे छान! सल्लागाराचे पद स्वीकारून आपण होऊन आपली जबाबदारी कशाला वाढवायची? मोठ्यांच्या फार जवळ जाणे बरे नाही. आज राजाने आपल्याला सल्लागाराचे पद देऊ केले हे ठीक. उद्या आपला एकादा सल्ला चुकला की राजा रागाच्या भरात काय करील कोणास ठाऊक? तेव्हा नीट विचार करूनच राजाला 'हो' की 'नाही' सांगितले पाहिजे.

हे सर्व विचार-चक्र चालू असतानाच त्याने मनांतल्या मनात एक छान योजना आखली. आपला सल्लागार का होऊ इच्छित नाही हे राजाला पटवून देण्यासाठी आपल्या बुद्धि-सामर्थ्याचा सुरेख उपयोग सुचरिताने केला. नम्रपणे तो राजाला म्हणाला–

"महाराज, एकादे पद मिळाले की माणसाची जबाबदारी वाढते. जबाबदारी-मुळे विचारशक्ति कमी होते. त्याला स्वतन्त्रपणे काही करता येत नाही. दुसरे असे की आपण माझ्या सल्ल्याने राज्य-कारभार करता असे माहिती झाले तर जनतेच्या मनात आपल्याबद्दलचा आदर कमी होईल. त्यामुळे मी असाच रहाणे ठीक होईल." सुचरिताचे हे म्हणणे राजाला पटले.

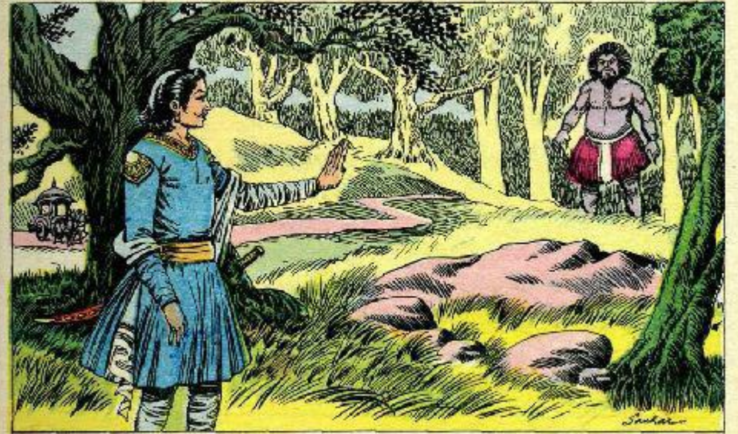
आणखी काही वर्षे गेली. विध्वंसक नावाचा एक राक्षस राज्याजवळच्या अरण्यात घुसून येणाऱ्या जाणाऱ्या वाटसरूंना पकडून खाऊ लागला. राजाने हेर पाठवून बातमी मिळवली की राक्षस फारच शक्तिवान् आहे.

सुचरिताला बोलावून त्याने पुन्हा विचारले–"बोल, तू राजा असतास तर यावेळी काय केले असतेस?"

यावर सुचरिताने सुचवलेली योजना राजाला फार पसंत पडली. त्यानुसार राजा स्वतःच रथारूढ होऊन विध्वंसकाला भेटायला अरण्याकडे निघाला.

राजाला पाहून हुंकार देत विध्वंसक म्हणाला–"कसा हिंमतीचा माणूस आहेस! माझ्या समोर येण्याचे साहस करणारा कोण आहेस तू?"

"विध्वंसका, मी या देशचा राजा. जंगलात तुला जे सापडतात त्यांना तू खाऊन टाकतोस. त्यामुळे जनता प्राण-भयाने तुझी निंदा करीत आहे. त्यापेक्षा

उद्यापासून मीच रोज चार धष्टपुष्ट माणसे तुला पुरवत जाईन. परंतु येणाऱ्या जाणाऱ्यांवर तू हल्ला करू नकोस." चरितार्थाने म्हटले.

विध्वंसकाने हा प्रस्ताव मान्य केला. राजाने त्याला विचारले–"विध्वंसका, मला तुझ्याकडून एक मदत हवी. इथून जवळच एक खोल व विशाल सरोवर आहे. कांही दिवसांपूर्वी चोरांनी माझ्या अंतःपुरातली आराध्य देवतेची सुवर्णमूर्ति चोरली. माझ्या सेवकांनी पाठलाग करून त्यांना पकडले, पण तेवढ्यात चोरांनी ती मूर्ति या सरोवरात फेकली. ती मूर्ति तेथून काढण्याची हिम्मत कोणातही नाही. तू ती शोधून काढून मला द्यायचीस, कबूल ?"

विध्वंसक दंड ठोकून म्हणाला–"हॅं ! हे काय मोठं काम आहे ? चल, मला सरोवराचा रस्ता दाखव."

नंतर दोघेही सरोवरापाशी पोचले. सरोवर तर दलदलीने भरलेले होते–राक्षसाला काय माहित ! त्याने एकदम सरोवरात उडी मारली, अन् तो दलदलीत फसला. जसे हातपाय हलवील तसा आणखी आणखी खोल जात शेवटी पूर्ण बुडाला.

राजाने परत येऊन सुचरिताची खूप स्तुती केली–"सुचरित, तुझी बुद्धी खरोखरीच अपूर्व आहे. मी तुझ्यासाठी भव्य सत्कार समारंभ घडवीन."

सुचरिताने या गोष्टीला सहमती दिली नाही. तो म्हणाला–"राजा, अभिनन्दन व मानसन्मानामुळे माणसाला गर्व चढतो. गर्विष्ठ माणूस सहजपणे विचार करू शकणार नाही, तेव्हां मला हा समारंभ नको."

पुन्हा काही दिवसांनी राजाला समजले की त्याच्या काही नोकर व अधिकारवर्गात लाचलुचपत मर्यादेबाहेर वाढत आहे.

सुचरिताला राजाने विचारले–"अधिकाऱ्यांत लाचलुचपत फार वाढली आहे. तू राजा असतास तर काय केले असतेस ?"

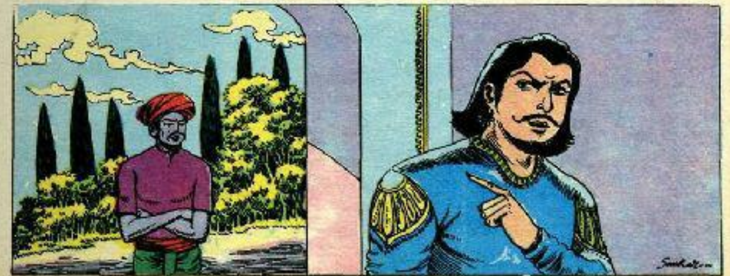
सुचरित जरा वेळ गप्प राहिला आणि मग म्हणाला–"महाराज, मी राजा होईन असे स्वप्नांतही कधी मला वाटत नाही. राज्य हे परंपरेने किंवा बाहुबलाने मिळते. ते संभाळण्यासाठी स्वतःच विचार करण्याची शक्ति असावी लागते. मी तर बिचारा एक साधा नागरिक आहे."

हे उत्तर ऐकून चरितार्थ क्षण दोन क्षण विचारात पडला आणि एकदम क्रोधाने म्हणाला–"सुचरित, मी तुला आत्तापासून नोकरीवरून काढून टाकले आहे. तू कुठेही जा अन् आपली सोय बघ."

वेताळाने एवढी गोष्ट सांगून म्हटले–"राजा, आजपर्यंत राजाला आलेल्या अनेक कठीण समस्या सोडवून देणारा सुचरित, राज्याधिकाऱ्यांच्या लाचलुचपतीच्या बाबतीतच का गप्प राहिला ? त्याने सल्ला देण्यास नकार का दिला ? अनेक वर्षांपासून स्वतःला, कठीण समस्या सोडवण्यात मदत करणाऱ्या मेधावी सेवकाला, राजाने एवढ्याच एका कारणासाठी नोकरीवरून काढण्याची निर्दयता का दाखवली ? याचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही तू सांगितले नाहीस तर तुझ्या मस्तकाचे शतशः तुकडे तुकडे होतील."

यावर विक्रमादित्य म्हणाला–"राजाला आपल्याच सेवकांच्या चरित्राबद्दल वा व्यवहारांबद्दल माहिती काढणे हे काही कठीण नाही. परंतु जोपर्यंत सुचरित पदरी आहे, तोपर्यंत राजा स्वतंत्रपणे कोणत्या गोष्टीचा विचारच करणार नाही–ही गोष्ट सुचरिताने ताडली. त्याने हे ही ओळखले होते की आता उत्तर न दिले तर राजा हाकलून देईल. तेव्हां हे त्याच्या पथ्यावरच पडले. इकडे सुचरिताचे हे विचार राजानेही ओळखले. त्याला नोकरीवरून काढण्यात निर्दयपणाचा प्रश्नच नव्हता, कारण तो कोठेही आपले पोट भरण्याइतका मेधावी आहे हे राजाला माहीत होते."

हे सांगून होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन झाडावर लटकू लागला. (कल्पित)

नकली किल्ली

शिवपुरी मध्ये राहणारा नागराज कुलुपांची दुरुस्ती व किल्ल्या तयार करण्यांत प्रवीण होता.

एके दिवशी रामसहाय नावाचा एक शेतकरी एक किल्ली घेऊन नागराज पाशी आला आणि त्याने विचारले–"नागराज, तू अशी एक किल्ली बनवूंन देशील ?"

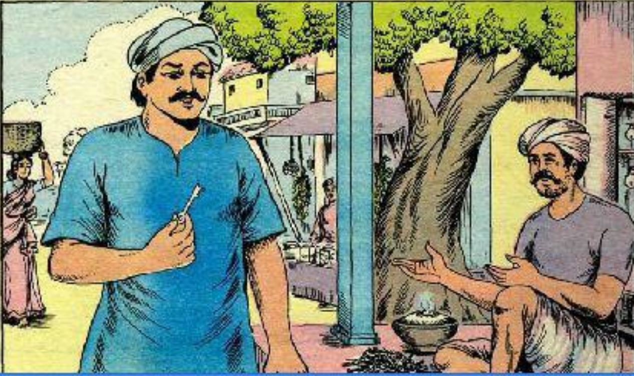
रामसहायने नागराजला सांगितले–उद्या येऊन किल्ली घेऊन जा.

दुसऱ्या दिवशी रामसहाय नागराजच्या दुकानावर पोंचला. त्याच्या हाती नागराजने दोन किल्ल्या ठेवल्या.

नागराजने तयार केलेली किल्ली निरखून पहात रामसहायने विचारले–"ही किल्ली ठीक चालेल ना ?"

नागराजं गर्वाने म्हणाला–"कलेतील माझे प्राविण्य तुम्हाला कदाचित् माहितच असेल. मी तयार केलेल्या किल्लीने काम केले नाहीं असे आजपर्यंत कधीही घडले नाही."

"म्हणून तर मी तुझ्याकडे आलो. ही किल्ली चालत नव्हती. म्हणून एक आणखी किल्ली बनवावी लागली." रामसहाय म्हणाला.

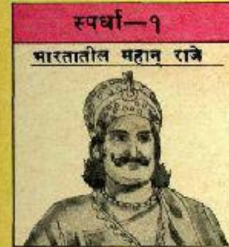
मुलांसाठी 'चांदोबा' ची गंमतशीर स्पर्धा

महान भारतीय परंपरेसंबंधी स्पर्धा

तीन मजेदार विभागात

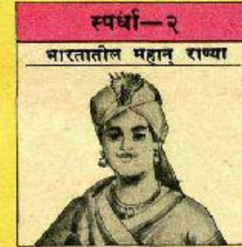
स्पर्धा–१

भारतातील महान् राजे

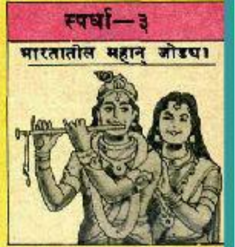
स्पर्धा–२

भारतातील महान् राण्या

स्पर्धा–३

भारतातील महान् जोडपे

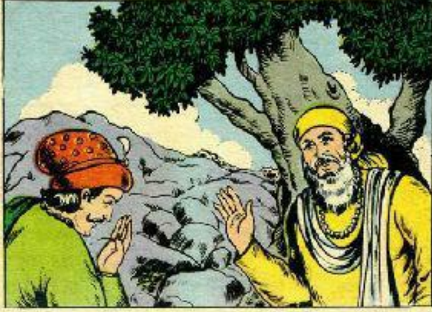

१,३०,००० रु. पेक्षा अधिक किमतीची बक्षिसे मिळवा

११ भाषांपैकी प्रत्येक भाषेतील प्रत्येक

आणि : बंपर बक्षिसे

प्रथम क्रमांक बंपर : १०,०००रु. ची शिष्यवृत्ति*

अनेक प्रान्त जिंकून अकबराने एका विशाल साम्राज्याची स्थापना केली. परंतु बराच कालपर्यंत पोटी संतान नसल्याने तो दुःखी असे. त्यावेळी एका पहाडावर राहून एक फकीर शेख सलीम चिस्ती याचे गुणगान त्याने ऐकले व त्याचे दर्शन घेऊन आशिर्वाद घेतला.

थोड्याच दिवसांनी अकबराच्या हिन्दु पत्नीने एका सुंदर मुलाला जन्म दिला. फकीरावरील श्रद्धाभक्तीमुळे अकबराने आपल्या या पुत्राचे नाव 'सलीम' ठेवले. हाच बालक कालांतराने 'जहांगीर' नांवाने प्रसिद्ध झाला.

फकिराच्या सान्निध्यात रहाण्याचा संकल्प करून अकबराने आपली राजधानी आग्र्याहून शिक्री पर्वतावर हलविण्याचा विचार केला. किल्ल्याचे बांधकाम शीघ्र गतीने सुरु झाले.

शिक्रीहून अकबराने १५७३ मध्ये गुजराथवर हल्ला केला. सुरुवातीला असंख्य अडचणींना तोंड देऊन अखेर विजय प्राप्त करून तो राजधानीला परतला. या विजयाची आठवण म्हणून 'शिक्री' या नावापूर्वी 'फतेहपूर' किंवा फत्तेपूर (फतेह=विजय) हे नाव जोडले.

अकबराने या किल्ल्यात १५ वर्षे निवास केला. आपला मित्र व मंत्री बिरबल याच्या संगतीत तिथे काही दिवस आरामात घालवले. सुप्रसिद्ध गायक तानसेन यालाही या किल्ल्याच्या परिसराचे फार आकर्षण होते.

परंतु हा आनन्द फार दिवस टिकला नाही. फत्तेपूर शिक्रीत पाण्याचा तीव्र दुष्काळ पडला. लोकांना प्यायलाही पाणी उरले नाही. पुष्कळ प्रयत्न करूनही दुष्काळाचे निवारण करता न आल्याने नाइलाजाने अखेर अकबराला या किल्ल्याचा त्याग करावा लागला.

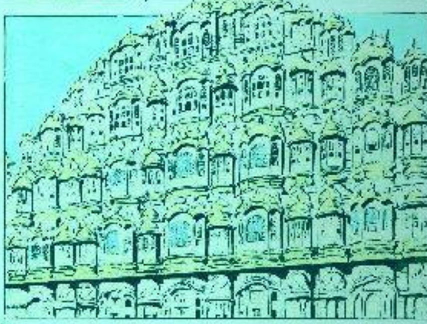

समुद्रसपाटीपासून १७६ फूट व चौथऱ्यापासून १३४ फूट उंच असणारे सिंहद्वार किंवा 'बुलंद दरवाजा' इथेच आहे. भारतातील हा सर्वात उंच दरवाजा आहे. संगमरवरी [illegible] दर्शकांना आकर्षित करून घेते.

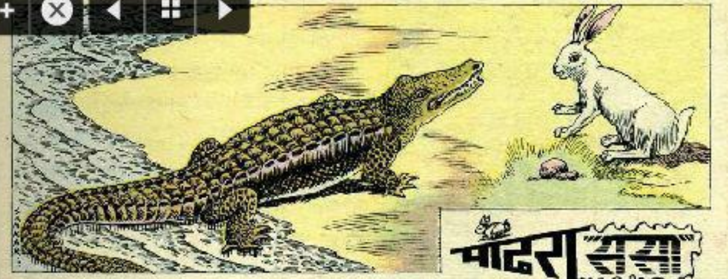

येथील एक मुख्य भवन 'हवामहाल' किंवा 'पंचमहाल' या नावाचे आहे. किल्ला वैभवपूर्ण अवस्थेत असताना अंत:पुरातल्या स्त्रिया येथे रहात असत. वारा सहज खेळावा अशा तऱ्हेने या मजल्यांची रचना केली.

सम्राट अकबराने किल्ला सोडल्यानंतर केवल 'शिल्पसंपत्ती' म्हणून किल्ल्याचे रक्षण करीत रहाणे सोपे नव्हते. मग काय? हळूहळू त्याचे वैभव कमी होत गेले. किल्ला उजाड होत गेला. परंतु आता पुन्हा 'फत्तेपूर शिक्री' ची प्रसिद्धी वाढत आहे.

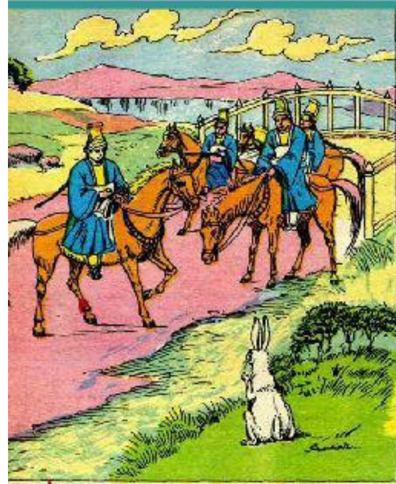
पांढरा ससा

जपान देशापासून थोडे दूर एक सशांचे बेट होते. सर्व प्रकारच्या रंगांचे ससे होते तिथे. पण संपूर्ण पांढराशुभ्र असा एकच होता त्यात! तो पांढरा ससा रोज उत्तरेकडे असलेल्या समुद्राच्या वाळूत पडून राहून जपानच्या किनाऱ्याकडे टक लावून पहात राही. त्या देशात जाऊन तिथली सर्व आश्चर्यपूर्ण दृश्ये पहावी अशी तीव्र इच्छा त्याच्या मनात होती.

त्याच्या मनात ही इच्छा येण्याचे कारण म्हणजे एका मगरीने त्याला सांगितलेल्या गोष्टी. ही मगर रोज जपानच्या किनाऱ्यावरून इथल्या रेतीवर विश्रांतीसाठी येत असे. यामुळे ससा व मगर यांची चांगली मैत्री झाली. मगर सांगे—जपानी किनाऱ्यावरील वाळू फारच घाणेरडी झालेली असते. तेथे माणूस नावाचे प्राणी रहातात. ते सरळ उभे राहून खालच्या पायांनी चालतात आणि वरच्या पायांनी काम करतात त्यांच्यात एक राजा आहे. त्याच्या मुलीचे केस अमावास्येसारखे (काळे) आहेत आणि तिची देहकांती पौर्णिमेच्या चांदण्यासारखी (गोरी) आहे. असल्या गोष्टी ऐकूनच त्या प्रदेशांत जायची सशाची उत्सुकता वाढत गेली.

एके दिवशी मगरीने सांगितले—राजाच्या मुलीशी विवाह करण्याच्या इच्छेने अनेक संपन्न घरचे युवक येत आहेत, पण तिने या सर्वांना नकार दिला आहे. दुसऱ्या दिवशी आणखी एक नवीन बातमी दिली—दूरच्या एका प्रदेशातून पाच राजकुमार राजकुमारीशी विवाह करण्यासाठी येत आहेत. आणि अशी ही बातमी पसरली आहे की ती यांच्याच पैकी एकाशी विवाह करणार आहे.

आता मात्र जपानला जायचेच असे सशाने ठरवले. राजकुमारीला पहायची

त्याची तीव्र इच्छा होती. आपली इच्छा त्याने मगरीला सांगितली. आणि म्हटले– "ताई, तू आपल्या पाठीवरून मला समुद्रपार ने. मी जन्मभर तुझा ऋणी राहीन."

"मी तुला नेले तर तुझे बाकीचे भाऊबंद माझे शत्रु बनतील आणि इतक्या स्वच्छ मऊ वाळूत झोपण्याला मला मुकावे लागेल." असे म्हणून मगरीने प्रथम टाळाटाळ करून पाहिली, पण सशाने पुनःपुन्हा केलेली विनंती ती टाळू शकली नाही. आणि तिने आपल्या पाठीवरून त्याला जपानी तटावर आणून सोडले. किनाऱ्यावर खडे अन् माती पसरलेली होती.

पण दुरूनच जपानची सुंदर भूमी पाहून ससा मनोमन आनंदित झाला. मगरीने एका नवीन सुरेख देशात आणल्याबद्दल सशाने तिला धन्यवाद दिले. दूर दिसणारी हिरवळ व उंच उंच वृक्षराजी त्याला मोहक वाटली. तेथील हवामान ही फार सुखद होते. खालच्या पायांनी चालणारी आणि वरच्या पायांनी काम करणारी माणसे मात्र त्याला दिसली नाहीत. सकाळच्या सूर्याच्या कोंवळया किरणांनी ससा सुखावून गेला.

इतक्यात काही अंतरावर सशाला एक कुत्रा दिसला. चला, त्याच्याशी थोडे बोलून मैत्री करू या असा विचार विचार करून तो निघाला.

ससा किनाऱ्यावर थोडा पुढे सरकतो तोच त्या कुत्र्याने त्याचा पाठलाग करून त्याला बोचकारले. सशाला आता आपल्या जिवाला धोका वाटू लागला. त्याला झालेल्या जखमा दुखत होत्या, म्हणून तो एका नदीकिनारी गेला. नदीवर एक पूल होता. पुलाजवळील दाट झाडीत तो लपून बसला. त्याला आता आपला देश सोडून उगीचच इकडे आल्याचा पश्चात्ताप होऊ लागला.

थोड्या वेळाने पुलावर घोड्यांच्या टापांचा आवाज ऐकू आला. ससा पुलाखालून बाहेर आला आणि त्याने प्रथमच मनुष्य नामक प्राणी पाहिला! ते राजकुमारीच्या महालाकडे जाण्यासाठीं जवळच्या रस्त्याबद्दल बोलत असल्याचे सशाने ऐकले.

मगरीने सांगितलेल्या पाच राजकुमारांपैकीच हे चार असावेत असे सशाला वाटले. आणि त्याने त्यांना विनंति केली–मलाही राजकुमारीच्या महालात घेऊन चला ना!

"काय पण तुझीं अवस्था! तुझ्या या जखमा वगैरे अवतार पाहून राजकुमारी फार खुश होईल नाही?" असे म्हणून राजकुमारांनी त्याची टिंगल केली. परंतु त्यातला एक म्हणाला–"तू पाण्यात स्नान करून नंतर रेतीवर थोडा लोळ म्हणजे तुझ्या जखमा भरून येतील."

सशाला त्याचे म्हणणे खरेच वाटले आणि त्याने पाण्यात स्नान केले. परंतु ते खारे असल्यामुळे उलट त्याच्या अंगाची फार आग होऊ लागली. आग कमी होईल असे वाटून तो त्या घाणेरड्या रेतीत लोळू लागला. आता तर त्याच्या वेदना फारच वाढल्या. दुधाच्या फेसासारखे स्वच्छ सफेत त्याचे अंग आता अगदीच मळके, घृणास्पद दिसू लागले.

छी:, काय ही मनुष्यजात! त्यापेक्षा कुत्रीसुद्धा बरी–असे त्याला वाटले. आणि पुलाजवळ जाऊन तो स्फुंदून स्फुंदून रडू लागला.

त्याचवेळी पुलावरून आणखी एक माणूस जाऊ लागला. त्याच्या पाठीवर चार बिछान्यांच्या वळकट्या होत्या. सशाला पाहिल्याबरोबर त्याने आपले ओझे खाली ठेवले, सशाला आपल्या हातात घेऊन गोंजारत त्याने विचारले–"तू रडतोस का? अंग इतके मळले कसे?"

सशाने विचार केला–हा माणूस बरा वाटतोय. त्याने आपली सगळी हकीकत त्याला सांगितली आणि त्याबरोबर अगोदर आलल्या चार माणसांच्या वागणुकीबद्दलही सांगितले. त्या तरुणाने सशाला सांगितले– ते चारही जण माझे भाऊ, आणि मी त्यांच्यातला पाचवा राजकुमार! ते चारही

जण राजकुमारीशी विवाह करायच्या इच्छेने आले आहेत आणि मला त्यांनी सेवक म्हणून आणले आहे.

"तूच का नाही राजकुमारीशी लग्न करीत? ती फारच सुंदर आहे असे मी ऐकले आहे." ससा म्हणाला.

राजकुमाराने सशाला स्वच्छ पाण्याने धुतले, त्याबरोबर त्याच्या वेदना कमी झाल्या. त्यानंतर त्याने जखमांवर तृण-पुष्पांचे पराग शिंपडले. तो पांढऱ्या सशाला म्हणाला–"ससोबा, आता इथेच जरा विश्रांती घ्या. मी हे बिछाने भावांकडे पोचवून येतो, आणि मग मी तुला राजकुमारीकडे घेऊन जाईन बरं का."

राजकुमार बिछाने पोचवून येईपर्यंत ससा गाढ झोपला होता. झोप होईपर्यंत त्याच्या शरीरावर पुन्हा केसही उगवले होते! पाचवा राजकुमार त्याला घेऊन राजकुमारीच्या अंतःपुरात पोचेपर्यंत बाकीच्या चार भावांना राजकुमारीचा नकारही देऊन झाला होता.

द्वारपालाने राजकुमारीला कळवले की–"विवाहाच्या इच्छेने आणखी एक कुमार आला आहे आणि त्याने बरोबर एक पांढरा ससा आणला आहे."

"पांढरा ससा? ओहो, मी तर कधी ऐकले ही नव्हते की ससे पांढरे ही असू शकतात! लवकर त्या राजकुमाराला आत पाठव." तिने आज्ञा केली.

नंतर सशाला पाहिल्याबरोबर त्याला उचलून आपल्या मांडीवर घेऊन गोंजारत राजकुमारी म्हणाली–"वाः काय सुंदर आणि गोजिरवाणा आहे हा ससा!" राजकुमाराने आपली कशी काळजी घेतली हे सांगून सशाने राजकुमारीला या कुमाराशीच विवाह करण्याची विनंती केली.

राजकुमारीने सशाची विनंती मानली आणि त्या दोघांचा विवाह थाटामाटाने पार पडला.

पांढरा ससा नंतर राजकुमारी जवळच कायम राहिला.

प्रभु रामचन्द्रांच्या हस्ते संपन्न होणाऱ्या अद्‌भुत यज्ञात भाग घेण्यासाठीं वाल्मीकि आपल्या शिष्यांसह येऊन पोंचले आणि त्यांनी खास त्यांच्यासाठी राखून ठेवलेल्या ऋषि-वाटिकेतील पर्णशाळेत मुक्काम केला. महर्षी वाल्मीकींसाठीं ही पर्णशाला खास सुशोभित करण्यांत आली होती. मध्यभागी महर्षींसाठी एक प्रशस्त व्यास-पीठ तयार केले होते. त्यावर एक हरिणाजिन घातले होते. व्यास-पीठाच्या चारी बाजूंना रंगी-बेरंगी रंगवल्लिका आरेखिलेल्या होत्या. समोर एक छोटेखानीं सुरेख अग्निकुंड मंद-मंद जळत होते. मधून मधून त्यात चंदन-चूर्ण टाकण्यांत येत होते. सर्व वातावरण सुगंधाने परिपूर्ण भरलेले होते. स्वतः रचलेल्या रामायणाचे सर्वत्र गायन करण्याची अनुमति त्यांनी आपल्या शिष्यांना दिली. वाल्मीकींचे अनेक शिष्य रामायण गात असत. पण लव व कुश यांच्या रामायण-गायनांत विशेष आकर्षण असे. लव-कुश रामायण गाऊ लागले की श्रोते तल्लीन होऊन जात. श्रोत्यांना वेळेचे भान रहात नसे. त्यांनी कुश-लवांना समजून सांगितले–"तुम्ही कुणाची मुले आहात असे कोणी तुम्हाला विचारले तर सांगा की आम्ही वाल्मीकींचे शिष्य आहोत. कोणी तुम्हाला धन दिले तर ते घेऊ नका, प्रभु रामचन्द्रांनी बोलविले तर त्यांच्या पुढे ही रामायण गा. ते राजे आहेत, त्यांच्याशी आदरपूर्वक वागा."

१३. कुश-लवाचा राज्याभिषेक

"असंच करू आजोबा" असे म्हणून ते दोघे पर्णशाळेच्या बाहेर पडले.

लव-कुश राग तालासह रामायणाचे गायन करूं लागले. ही वार्ता समजताच रामचन्द्रांनी त्यांना बोलविले आणि एका विशाल सभेत गायन करायला सांगितले. या सभेत मुनी-तपस्वी, राजे, पंडित पुराणिक, संगीतज्ञ, कलाकार, नृत्यशास्त्री अशी मोठमोठी मंडळी हजर होती.

त्या दिवशी कुशलवांनी रामायणाच्या पहिल्या वीस सर्गांचे गायन केले. शेवटी श्री रामचन्द्र लक्ष्मणाला म्हणाले–"या मुलांना अठरा हजार मुद्रा देण्याची व्यवस्था कर." पण लक्ष्मण त्यांना मुद्रा

देऊं लागला, तसे दोघांनी एक-स्वरात सांगितले–"आम्हाला या स्वर्ण-मुद्रा कशाला? आम्ही अरण्यात कंदमुळे अन् फळे खाऊन राहणारे ऋषिकुमार!"

रामचन्द्र हे उत्तर ऐकून आश्चर्यात पडले. म्हणाले–"ज्याच्या काव्याचं तुम्ही गायन करता तो किती महान् माणूस असेल! कोण याचा रचयिता?"

"महातपस्वी वाल्मिकींनी ही रचना केली आहे. महर्षि वाल्मीकींच्या आश्रमांत नित्य रामायणाचें गायन चालू असते. रोज सकाळी वाल्मीकी आपल्या सर्व शिष्यांना रामायण गायला शिकवितात. आम्हा दोघांवर महर्षींचे विशेष प्रेम, कारण आम्ही रामायणाचे विशेष भावपूर्ण गायन करतो. यज्ञात सामिल होण्यासाठी ते ही इथे आलेले आहेत. आपली इच्छा असेल तर आम्ही रोज येऊन इथे गायन करू." सीतेच्या या कुमारांनी मोठ्या विनयाने सांगितले.

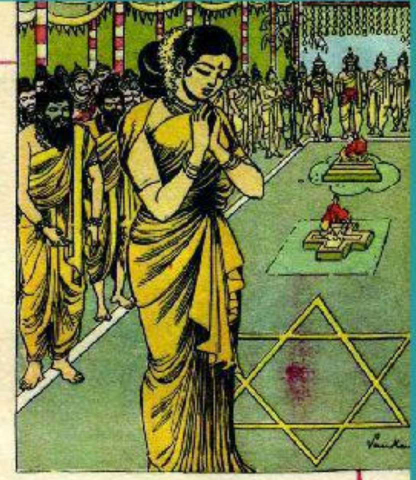
श्री रामचन्द्रांनी रोज रामायण ऐकण्याची इच्छा प्रदर्शित केली. लव-कुश रोज सभेत काही सर्ग गाऊन परत जात. रोज सायंकाळी सर्व महत्वाची कामे आटोपून श्रीरामचन्द्र रामायणाचा पाठ ऐकण्यासाठी संगीत-भवनाने उपस्थित राहात. रामायणाचे गायन ऐकण्यासाठी रसिकांची रीघ लागे. बसायला जागा न मिळणारी मंडळी बाजूने उभी राहात. गायन चालू असनाना सर्वत्र संपूर्ण शांतता असे. लव-कुशांचे भावपूर्ण रामायण सर्वांनाज मंत्र-मुग्ध करी. लोक तहान-भूक विसरून जात. गायन-सभा संपल्यावर घरीं जाताता सर्वांच्या तोडीं रामायणाची गीतेंच असत. सर्व वातावरण रामायणमय होऊन गेले. लव-कुशांच्या गायनाला तोड नव्हती. असे पुष्कळ दिवस चालले. पुरे रामायण ऐकून सर्वांना समजून चुकले की ही सीतेचीच मुले आहेत.

श्री रामचन्द्रांनी नोकरांकरवी महामुनि वाल्मिकींना निरोप पाठवला की–"सीता पवित्र असेल तर तिने स्वतः इथे येऊन आपले पावित्र्य सिद्ध करून दाखवावे, यासाठी आपण अनुमति द्यावी."

दूताने वाल्मिकींना संदेश ऐकवला. यावर महामुनींनी कळवले–"रामचन्द्राच्या इच्छेप्रमाणे सीता जरूर यईल."

ही वार्ता ऐकून रामचन्द्रांनी सर्व सभासदांसमोर जाहीर केले की–सीता सर्व सभेसमोर आपले पावित्र्य सिद्ध करून दाखवणार आहे. यावर सर्वांनी आनंदाने रामचन्द्राचे अभिनंदन केले.

दुसऱ्या दिवशी रामचन्द्रांनी यज्ञवाटिकेत जाऊन सर्व महामुनींना ही वार्ता कळवली. त्याचबरोबर राक्षस, वानर व यज्ञाकरता

आलेल्या देशोदेशींच्या चातुर्वर्ण्य लोकांनाही बोलावणे केले. जेव्हा सर्वजण सभेत पोचले, तेव्हा वाल्मिकींच्या मागे दीनतापूर्वक चालणाऱ्या सीतेला पाहून सर्वांची हृदये गलबलून गेली.

वाल्मिकींनी रामचन्द्राला म्हटले-"रामा, सीता अत्यंत शीलवती, महान् गृहिणी व धर्माचरण करणारी आहे. तू जनतेच्या अफवांच्या भीतीने तिला माझ्या आश्रमाजवळ सोडून दिलेस. तुला विश्वास वाटावा म्हणून सीता आत्ता शपथ घेईल. ही दोन्ही तुझीच मुले आहेत. मी खूप तपस्या केली आहे. माझ्या जिभेने असत्य भाषण कधीही केले नाही. सीता अपवित्र असेल

तर माझ्या तपस्येचे पुण्य नाहीसे होवो! तू जनापवादाला म्यायलास, परंतु तुझी खात्री आहे की सीतेचा कांहीही दोष नाही. मला ही गोष्ट चांगली ठाऊक आहे."

रामचन्द्रांनी वाल्मिकींना प्रणाम करून म्हटले–"मुनीवर, आपले कथन सत्य आहे. लंकेतच अग्निदेवाने सीतेच्या पवित्र्या बद्दल साक्ष दिली होती. म्हणूनच मी तिला अयोध्येला घेऊन आलो. ही मुले माझी आहेत हे ही मी जाणले आहे. या सभेत सीतेने आपले पावित्र्य सिद्ध केले तर मी तिचा आनंदाने स्वीकार करीन."

भगवी वस्त्रे परिधान केलेली सीता जमिनीवर नजर खिळवून, हात जोडून म्हणाली–"श्रीराम सोडून मी अन्य कोणाचे स्मरणही केले नाही. काया वाचा मनाने मी केवळ रामचन्द्रांचीच पूजा केली. हे खरे असेल तर भूदेवी मला आपल्या पोटात घेईल."

हे शब्द बाहेर पडायचाच अवकाश–पृथ्वीच्या पोटातून बलवान नागकुमार एक दिव्य सिंहासन उचलून घेऊन वर आला. सिंहासन अद्‌भुत दिसत होते. नागकुमाराच्या डोक्यावरील रत्नेही अद्‌भुत प्रकाशाने झळाळत होती. त्या सिंहासनावर विराजित भूदेवीने वात्सल्यप्रेमाने हात पसरून सीतेला उठवले व सिंहासनावर बसवले. सिंहासन तात्काळ पाताळात गडप झाले!

हे पाहून सर्व लोक अवाक् झाले. काहीजण सीतेकडे पहात राहिले तर काही रामाकडे. थोडयाच वेळाने तेथे कोलाहल माजला. वानरे रडू लागली. ऋषिमुनि म्हणू लागले–'सीतादेवी अपूर्व साध्वी आहे!'

हातातील काठीवर आपला भार देत डोके खाली घालून श्रीराम थोडा वेळ अश्रू ढाळत राहिले. नंतर अचानक त्यांच्या तोंडातून उद्‌गार निघाले–"हे भूदेवी, आजपर्यंत मी इतके मानसिक क्लेश व दु:ख अनुभवले नाही. माझी सीता मला परत दे, नाहीतर मलाही मुक्ति दे, अरे, कोण आहे तिकडे? माझे धनुष्यबाण आणा, मी पृथ्वीच फोडून काढतो!"

यावर सर्वांनी रामचन्द्रांचे सांत्वन केले. लव-कुशांना घेऊन वाल्मिकी आपल्या पर्ण-शाळेत परतले. सीतेचे स्मरण करत त्यांनी ती रात्र घालवली.

दुसऱ्या दिवशी सभेच्या सुरुवातीला लव-कुशांनी उत्तर-रामायण गाऊन दाखवले आणि याबरोबरच यज्ञाची समाप्ति झाली. यज्ञाला आलेल्या लोकांचा उचित सत्कार करून आपल्या पुत्रांसह श्रीरामचन्द्र अयोध्येला गेले. पुन्हा विवाह न करता सीतेची सुवर्णमूर्ती बरोबर ठेवून त्यांनी अनेक अश्वमेध व वाजपेय यज्ञ केले. धर्मरक्षण व न्यायपूर्वक राज्य करून त्यांनी जनतेचा आदर संपादन केला. त्यांच्या राज्यात देश संपन्न झाला. अकाल मृत्यु व दु:ख-कष्ट यांचे नावही उरले नाही.

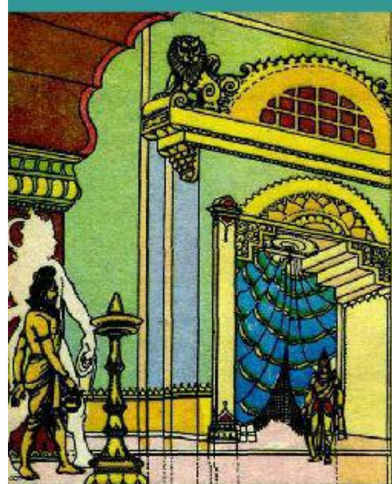
कालांतराने कौसल्या, सुमित्रा व कैकयी या मातांचे प्राणोत्क्रमण झाले. त्यांच्या उत्तरक्रिया करून रामाने दानधर्मही केला.

काही दिवसांनंतर कैकयीचा बंधु युधाजित यांच्यातर्फे गार्ग्य दहा हजार अश्व भेटीदाखल घेऊन रामचन्द्रा कडे आला व

म्हणाला–"आपल्या मामांनी आपणास एक गोष्ट कळवण्याची मला आज्ञा दिली आहे. सिन्धु नदीच्या दोन्ही तटांवर वसलेला गांधर्वदेश अत्यंत सुशोभित आहे. तेथे शैलूष जातीचे तीन कोटी बलवान असे लोक रहात आहेत. त्यांना जिंकून आपण तो देश आपल्या आधिपत्या खाली आणावा. आपल्या हितचिन्तनासाठी च त्यांनी हा संदेश माझ्यातर्फे पाठवला आहे.

सर्व ऐकून रामचन्द्राने म्हटले–"ठीक आहे. ऐक–भरताचे पुत्र तक्ष आणि पुष्कर यांच्याबरोबर खुद्द भरत आणि कांही सैन्य मी पाठवीन. भरत गंधर्वांचा पराभव करून राज्याचे दोन भाग करून, आपल्या

दोन पुत्रांना ती राज्ये देऊन परत येईल."

रामाच्या आज्ञेप्रमाणे सेनेसह पंधरा दिवसांचा प्रवास करून भरत कैकेय देशात पोचला. युधाजिताला भेटून त्यालाही घेऊन युद्धासाठी तो गंधर्वदेशाकडे निघाला. गंधर्वांचा पराभव करून त्याने तक्षाला 'तक्षशीला' व पुष्कराला 'पुष्कलावती' नावाची नगरे स्थापन करून देऊन त्यांच्याबरोबर पांच वर्षे राहून भरत अयोध्येला परतला.

आता लक्ष्मणाचे पुत्र अंगद व चन्द्रकेतु यांच्यासाठी राज्याची सोय करायची होती. रामाने लक्ष्मणाला यांच्यासाठी राज्याची निवड करण्याचा आदेश दिला. लक्ष्मणाने 'कारुपथ' देशाचे नाव सुचवले. नंतर असे ठरले की 'कारुपथ' अंगदाला व 'चन्द्रकांत' नावाचा देश चंद्रकेतुला सोपवावा. अंगदाबरोबर लक्ष्मण व चन्द्रकेतु बरोबर भरत असे जाऊन सर्व सोय करून अयोध्येला आले.

दिवस जात राहिले. एके दिवशी यमराज मुनिवेषांत रामचन्द्राच्या महाली प्रविष्ट झाले. लक्ष्मणाला पाहून ते म्हणाले– "लक्ष्मणा, रामचन्द्राला जाऊन सांग की एका महान महर्षींचा दूत राजपथावर तुझी प्रतीक्षा करीत आहे."

लक्ष्मणाकडून ही वार्ता ऐकून रामाने त्या मुनिला आत पाठविण्याची आज्ञा दिली.

रामाने यमराजाला अर्घ्य देऊन त्याची पाद्यपूजा केली. "रामचन्द्रा, आपल्याला एकांतात कांही बोलायचे आहे. बोलत असताना मधेच कोणी आत आले तर त्याला मृत्युदण्ड द्यावा लागेल–याला तुझी संमति असेल तरच माझ्या येण्याचा हेतु मी तुला सांगेन." यमराज म्हणाला.

रामचन्द्राने ही अट मान्य केली व म्हणाला–"लक्ष्मणा, प्रतिहारीला पाठवून देऊन तूच दारावर उभा रहा. ऐक, मधे कोणी आत आला तर मृत्युदण्ड निश्चित, सावधान!"

यमराज सांगू लागला–"रामचंद्रा, मी यमराज आहे. ब्रह्मदेवाचा निरोप घेऊन तुझ्याकडे आलो आहे. त्यांनी तुला कळवण्यास सांगितले की–तू रावणाचा संहार करण्यासाठी अवतार घेतलेला प्रत्यक्ष महाविष्णु आहेस. पृथ्वीवरील तुझे कार्य आता संपले आहे. तुझ्या इच्छेला वाटेल तेव्हां आता तू स्वर्गलोकी परतावेस."

मंदहास्य करीत रामचन्द्र म्हणाले– "आपल्या आगमनाने मला फार आनन्द झाला. मी जेथून आलो तेथे जायला तयार आहे."

या प्रकारे त्यांचा वार्तालाप चालू असतानाच मुनि दुर्वास तेथे आले व 'रामचन्द्राला भेटायचे आहे' असे म्हणू लागले.

लक्ष्मण म्हणाला–"मुनिवर आपले काम माझ्याकडून होण्यासारखे असेल तर सांगा. माझे बंधु आवश्यक कामात निमग्न आहेत."

दुर्वास क्रोधित होऊन म्हणाले–"तू मला तावडतोब रामाकडे घेऊन गेला नाहीस तर शाप देऊन मी तुझ्या वंशाचे निर्मूलन करून टाकीन." लक्ष्मणाने विचार केला, वंशाचे निर्मूलन होण्यापेक्षा मी एकट्याने मरणे श्रेयस्कर! तावडतोब आत जाऊन रामचन्द्राला त्याने बोलावून आणले.

रामचन्द्र उठून बाहेर येऊन म्हणाले– "मुनिवर, काय आज्ञा आहे?"

दुर्वास म्हणाले–"मला तावडतोब भोजन हवे आहे." रामचन्द्रांनी भोजन दिल्यावर संतुष्ट होऊन दुर्वास निघून गेले.

यानंतर रामचन्द्रांना एकदम यमराजांना दिलेल्या वचनाची आठवण झाली व ते दु:खी झाले. लक्ष्मणाने समजावले–"बन्धो, आपण माझी चिन्ता करू नका. माझा वध करून आपल्या वचनाची पूर्तता करा."

रामचन्द्रांनी आपल्या मंत्री, पुरोहितांना बोलवून सर्व वार्ता सांगून त्यांचा सल्ला विचारला.

"रामा, तू लक्ष्मणाचा त्याग कर, त्यागही वधासारखाच आहे–असे शास्त्रवचन सांगते." त्यांनी सल्ला दिला.

यावर आपल्या महालाकडेही न जाता लक्ष्मण सरळ शरयूतीरावर गेला व श्वास रोधून त्याने योग आरंभ केला. इतक्यात इंद्र अदृश्य रूपाने तेथें आला व लक्ष्मणाला सशरीर स्वर्गात घेऊन गेला. अशा प्रकारे विष्णूचा एक चतुर्थांश परत आला.

यानंतर रामचन्द्राने सभा बोलावून सांगितले–"मीही आता लक्ष्मणामागोमाग निघून जातो. आपण भरताच्या राज्याभिषेकाची तयारी करा."

हे ऐकून भरत व्याकूळ होऊन म्हणाला–"बन्धो, आपल्याविना हे राज्य मला काय कामाचे ? आपण कुशलवांना राज्याभिषेक करा. दक्षिण कोसल देशचा राजा कुश आणि उत्तर कोसल देशचा लव! आपण शत्रुघ्नालाही निरोप पाठवू–की आपणा सर्वांना स्वर्गी जायचे आहे."

भरताच्या सूचनेप्रमाणे लव-कुशांचा राज्याभिषेक झाला. शत्रुघ्नाकडे दूत रवाना झाला. शत्रुघ्नानेही आपले राज्य आपले दोन पुत्र सुबाहु व शत्रुघाती यांच्यात विभागून दिले व तो अयोध्येला आला. सुग्रीवाने आपले राज्य अंगदाला दिले.

रामचन्द्राच्या महाप्रस्थानाचा आरम्भ झाला. त्यानी पातळ वस्त्र परिधान केले. मौन स्वीकारून हातात दर्भ घेऊन गंभीरतेने ते चालू लागले. त्यांच्यापाठोपाठ मोठ्या भक्तीने अंतःपुरातील स्त्रिया, भरत, शत्रुघ्न, मंत्री, सेवक व वानर यांनीही त्यांचेच अनुकरण केले.

सर्वजण चालत थोड्या अंतरावरील शरयू-नदीवर पोचले. रामचन्द्रांनी आपले पाय पाण्यात ठेवल्याबरोबर त्यांना ब्रह्मदेवाची हाक ऐकू आली. राम, भरत व शत्रुघ्न यांना विष्णुचे शरीर प्राप्त झाले. विष्णु ब्रह्मदेवापुढे नतमस्तक झाले. त्याबरोबरच त्यांच्यासह आलेले सर्व आपापल्या लोकी गेले. (संपूर्ण)

करोडपती

कांजीवरम्‌ला एक व्यापारी रहात असे. त्याने व्यापारात करोडो रुपये कमवले, लोक त्याला 'नवकुबेर' म्हणू लागले. त्याला पुष्कळ मुले-बाळे होती. सर्वांचे विवाह झाले. जावयांनाही त्याने आपल्याच व्यापारात कामे दिली, आणि आपला व्यापार खूप वाढवला. हळूहळू त्याच्या परिवारात भाऊ, मुले, नातवंडे यांची संख्या वाढत गेली आणि त्याच्या घराला एका कचेरीचे स्वरूप आले. आपल्या नातेवाईकांसह वैभवसंपन्न जीवन जगत त्याने सर्व राजसुखे ही मिळवली.

परंतु हा नवकुबेर घराबाहेर पटला की कोणाला फुटकी कवडीही दान देत नसे. पहिल्या नंबरचा कंजूस होता तो! दानधर्म, तीर्थयात्रा, किंवा देवाच्या नावे सुद्धा त्याने काहीही खर्च केला नाही.

एके दिवशी नवकुबेरच्या घरासमोर एक बैरागी येऊन उभा राहिला व त्याने एक वेळच्या जेवणाची मागणी केली.

"अरे चोरा, तू एकदम कुठून टपकलास?" चिडूनच नवकुबेराने विचारले.

बैरागी म्हणाला–"चोर असतो तर मी इथे भीक मागायला कशाला आलो असतो?"

या प्रकारे थोडा वेळ त्यांच्यात बाचाबाची झाली. पण यात आपला वेळ फुकट जात आहे, असे पाहून नवकुबेराने एका नोकराकरवी बैराग्याची हकालपट्टी केली. इतके होऊनही तो बैरागी हट्टाने संध्याकाळपर्यंत तेथेच बसून राहिला.

"तू खुशाल इथे बसून मर, मी काही तुला जेवण-बिवण देणार नाही. पहातोच तू कुठवर इथे बसून रहातोस ते!" नवकुबेराने त्याला धमकी दिली.

बैरागीही घराच्या दरवाज्यापुढे ओळीने तीन दिवस अन् तीन रात्री बसून राहिला. बैरागी एकाद्या वेळी काही शाप वगैरे देईल–असे काही हितचिंतकांनी नवकुबेरला समजाऊन पाहिले. परंतु नवकुबेर घाबरला नाहीच, उलट पुढील दरवाजा बंद करून तो दुसऱ्या दाराने जाऊ-येऊ लागला.

काहीं दिवसांनी पुढील दरवाजा उघडला. तेव्हां बैरागी तेथून नाहीसा झालेला पाहून नवकुबेराला आपला जय झाल्याचा आनंद झाला. परंतु दरवाजा उघडल्याच्या दुसऱ्याच दिवशी बैरागी पुन्हा हजर झाला!

"हा तर शनीसारखा माझ्या मागे लागलाय. त्याला विचार तो पुन्हा का आलाय." असे म्हणून नवकुबेराने नोकराला बैराग्याकडे पाठवले.

"मी यांच्याकडे भीक मागायला नाही आलो. पण मला त्यांच्याशी कांही बोलायचे आहे." बैराग्याने उत्तर दिले

सहा महिनेपर्यंत तरी मला बोलायला वेळ नाहीं असे उत्तर नवकुबेराने पाठवले. यावर बैरागी निघून गेला, पण पुन्हा सहा महिन्यांनी हजर झाला! नवकुबेराने पुन्हा असेच वायदे केले, परंतु प्रत्येक वेळी बैरागी मोठ्या सहनशीलतेने उपस्थिती देत राहिला. अशा प्रकारे एक वर्ष निघून गेल्यावर नाइलाजाने नवकुबेराने त्याचे बोलणे ऐकून घ्यायचे ठरवून त्याला बोलावून घेतले.

"मी एक वर्षभर तुझ्या सर्व व्यवहारावर लक्ष ठेवून आहे. तू तुझ्या बायको-मुलांवर विश्वास ठेवतोस. डोळे उघडून सत्य शोधायचा प्रयत्न तू करावास." बैराग्याने त्याला उपदेश दिला.

"ओहो, मी माझ्या सग्या सोयऱ्यांशी सर्व संबंध तोडावेत म्हणून वर्षभर तू माझ्या मागे लागला आहेस होय?" नवकुबेराने विचारले.

"वास्तविक पहाता यापैकी कोणीच तुझं 'आपलं' असं नाहीं. तू जोपर्यंत मिळवून यांना खायला घालशील तोपर्यंतच ते तुझी स्तुति करतील, तुला मान देतील. वाटलं तर मी हे सिद्ध करून दाखवीन." बैरागी म्हणाला.

व्यापाऱ्याने संमती दिल्यावर त्याला काही उपाय सांगून बैरागी निघून गेला.

या घटनेनंतर थोड्याच दिवसात– आपल्याला जणू एकाद्या भयंकर रोगाने ग्रासले आहे असे सोंग नवकुबेराने केले. आपल्या पत्नीला तो म्हणाला–"ऐक, मी आता थोडयाच दिवसांचा सोबती आहे. इतकी वर्षं जगलो, पण एकादंही पुण्यकर्म करायला मला फुरसत मिळाली नाही. अजून एक वर्षानंतर हा मृत्यु आला असता तर काय छान झालं असतं!" असे बोलता बोलताच त्याने मान टाकली.

बायको हे पाहून घाबरून गेली. तिने लगेच वैद्याला बोलाविले. तपासणी करूनही वैद्य रोगनिदान करू शकला नाही व तो तेथून निघून गेला. बैराग्याने सांगितल्या प्रमाणे नवकुबेरही श्वास रोखून मेल्याचा अभिनय करीत राहिला.

त्यांच्या आश्रयाने रहाणाऱ्यांची संख्या जवळजवळ दोनशे होती. ते सर्वजण भोवती जमून रडू लागले. त्यांच्यात स्मशान-बैराग्याच्या गोष्टी हळूहळू सुरू झाल्या. पृथ्वीवर जन्मणाऱ्या प्रत्येकालाच एक न एक दिवस मृत्यु हा अटळच आहे....वगैरे वगैरे.

नेमक्या त्याच वेळी बैरागी लोटाभर दूध घेऊन तिथे आला व त्याने सर्वांना शांत रहाण्याचा आदेश दिला. नंतर

म्हणाला–" तुम्हापैकी खरोखरच कोणी या मृत व्यक्तीचा जीव वाचवू इच्छित असाल तर बोला. माझ्याजवळ रामबाण औषध आहे."

नवकुबेराची पत्नी वगैरे सर्वजण लगेच बैराग्याचे पाय धरून याचना करू लागले– "साधुमहाराज, आपण यांना वाचवा. आपण मागाल ते आम्ही देऊ, पण आपलं रामबाण औषध देऊन यांना वाचवा!"

"अरे वेड्यांनो, हे औषध मृत व्यक्तीला उठवू शकते हे खरं. पण उपाय दुसराच आहे–तुम्हापैकी जो कोणी आपलं उरलेलं आयुष्य या शेटजींना द्यायला तयार असेल त्याने पुढे येऊन हे औषध घ्यावे. औषध घेणारा ताबडतोब मरेल आणि त्याचे उर्वरित आयुष्य शेटजींना मिळेल. बोला, कोण तयार आहे?"

शेटजींना जिवंत करू इच्छिणारे सर्वजण आता मात्र गप्प बसले. ज्याला त्याला आपला जीव प्यारा! आपलें शिल्लक आयुष्य शेटजींना देण्यासाठी कोणीच तयार नाही. सर्वांची सहानुभूति नुसती वरवरची. ज्यानें आजपर्यंत प्रेमाने आपलें पालन-पोषण केले, एवढा त्याग केला, त्याला आपले उर्वरित आयुष्य कोण देणार?

"ओहो, या महान माणसाने आत्तापर्यंतचें आयुष्य तुमच्यासाठी वेचले. परलोकात चांगलं स्थान मिळवण्यासाठी एकादं पुण्यकार्य करण्यापूर्वीच यांना मृत्यु आला. तुम्हापैको कोणीच यांच्यासाठी प्राणार्पण करायला तयार नाही?" बैराग्याने आश्चर्याने विचारले.

"साधुमहाराज, आता माझे डोळे उघडले." असे म्हणत शेटजी एकदम उठून बसले. हे पाहून आश्चर्यचकित होऊन सर्वांनी लाजेने माना खाली घातल्या.

यानंतर मात्र नवकुबेरशेटनें सर्व नातेवाईकांना हाकलून दिले. आपली अपार संपत्ति दान, पुण्यकर्मं यात खर्च केली. व्यापाराची जबाबदारी आपल्या मुलांवर सोपवून ते ईश्वरचिंतनांत आपले आयुष्य कंठू लागले.

[८]

ग्रामस्थ लोकांना बरोबर घेऊन परदेशी माणूस गावच्या प्रमुखांना भेटायला निघाला. इतकी मोठी गर्दी पाहून जय-विजय घाबरले.

"आम्हां सर्वांची गावच्या प्रमुखांना भेटायची इच्छा आहे." सर्वच गाववाले एकदम ओरडले.

"का?" जयने विचारले.

"हा परदेशी स्वतःला महाविष्णु म्हणवतो. हे कितपत खरे आहे हे आम्हाला प्रमुखांकडून जाणून घ्यायचे आहे. जर त्यांनी आम्हाला हे महाविष्णु आहेत असे सांगितले तर आम्ही तुम्हा सर्वांचा निकाल लावू." गाववाले म्हणाले.

भीतीने कापतच जय-विजय घरात गेले आणि प्रमुखांना ही बातमी सांगून म्हणाले–"आता तुम्ही आम्हाला मदत करायला हवी. आपण दोघांनीही-परदेशी हा महाविष्णुच आहे–असे म्हटलेत तर आम्ही तुमच्या डोळ्यादेखत आत्महत्या करू."

आता काय करावे हे प्रमुखांच्या लक्षात येईना. थोडा वेळ गप्प राहून नंतर ते म्हणाले–"तुम्ही दोघांनी आम्हाला मोठ्या संकटात टाकलंय. एकदा आम्हाला प्रियंवदेशी बोलू द्या."

नंतर जय-विजय दोन्ही प्रमुखांना घेऊन जवळच्या एका घरात गेले. दार उघडले–खोलीभर अंधःकार पसरलेला होता. प्रियंवदा एका चटईवर बसून रडत होती.

चिंतापूर्ण चेहऱ्याने प्रमुख खोलीच्या आत गेले. प्रियंवदेने एकदा डोके वर उचलून त्यांच्याकडे पाहिले. तिचा चेहरा

पाहून प्रमुखांना फार वाईट वाटले. "बाळ प्रियंवदा, आमच्या मुळे तुला फार त्रास झाला. तुझे हे दुःख आम्हाला पाहवत नाही. आमच्या मुलांचे प्राण गेले तरी बेहतर, पण आम्ही तुझे प्राण वाचवू." प्रमुख तिला म्हणाले.

प्रियंवदा यावर काहीच बोलली नाही. प्रमुखांनी सारा वृत्तान्त प्रियंवदेला सांगितला आणि म्हणाले–"बाळ, जय आणि विजय फार हट्टी आहेत. ते जे म्हणतील ते करून दाखवतील. तरीही तुझ्या हितासाठी आम्ही त्या परदेशी माणसाला महाविष्णु म्हणायला तयार झालो आहोत."

"मग माझ्याकडे कशाला आलात?" तिने चिडून विचारले.

"तुझे रूप-गुण पाहून आम्हाला असे वाटू लागले आहे की तू खरोखर एक देवीच आहेस. तुझ्यात अनेक अद्भुत शक्ति आहेत. तुझ्या मनात आले तर तू जय-विजयचा शेवट करू शकतेस, परंतु आमच्या मुलांचा संहार आमच्याच हातून घडवायचा तू संकल्प केलेला दिसतो आहे. आम्हीं इतके दारुण दुःख सहन करू शकणार नाही. आमची मुलं मूर्ख असतील तर तू त्यांचा मूर्खपणा घालवून टाक, पण त्यांचा जीव घ्यायचा विचार करू नकोस." छोट्या प्रमुखाने दीनतेने म्हटले.

"तुमच्या मुलांच्या मूर्खपणाला तुम्हीच प्रोत्साहन दिले आहे. लहानपणीच त्यांच्यावर बंधने घालायला हवी होती. लहानपणी जो वाकू शकला नाही तो मोठेपणी कसा वाकेल?" प्रियंवदा बोलली.

"आम्ही साधारण माणसे! आम्हाला हे विचार समजणें कठीण! तुला वाटलं तर तूच असा उपाय करू शकशील, की ज्यामुळे मुलांचे प्राणही वाचतील आणि परदेशी माणसाशी तुझा विवाहही होईल." लहान प्रमुखाने म्हटले.

थोडा विचार करून प्रियंवदेने विचारले–"समजा मी काही उपाय सांगितला नाहीं तर तुम्ही काय कराल?"

"आम्ही गावकऱ्यांना सांगू की हा परदेशी महाविष्णूचा अवतार आहे, आणि आमच्या तोंडून ही गोष्ट बाहेर पडताच आमची मुले विष खाऊन जीव देतील." मोठा म्हणाला.

"तुमच्या मुलांना काही धोका पोचणार नाही, असा उपाय मी शोधून ठेवला आहे." ती म्हणाली.

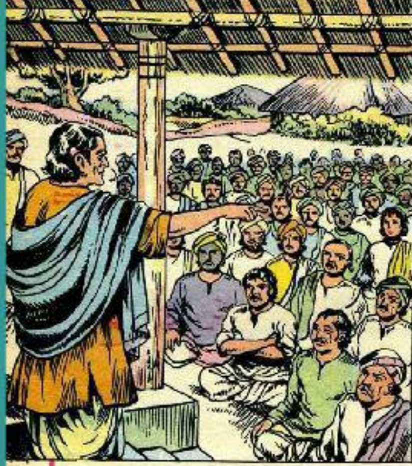
नंतर प्रियंवदेने सांगितलेला उपाय नीट सावधपणे ऐकून ते प्रमुख खोलीबाहेर पडले.

घराच्या बाहेर गावकरी उत्सुकतेने बसले होते. त्यांच्यातच तो परदेशीही बसला होता. तो विचार करत होता की–आता नेत्यांनी त्याला 'अवतारी पुरुष' म्हटले नाही तर गावकरी आपली काय अवस्था करून ठेवतील!

जय-विजय थोड्या दूर बसून मोठ्या उद्विग्नतेने विचार करीत होते की–आपल्या

वडिलांच्या तोंडून कोणता निर्णय बाहेर पडतो आहे–त्या दोघांच्याही हातात विषाच्या पुड्या घट्ट पकडून ठेवलेल्या होत्या.

घसा साफ करून मोठा नेता म्हणाला– "माझ्या गावकऱ्यांनो, आपल्या गावात येऊन अनेक प्रकारे आपल्याला मदत करणाऱ्या परदेशी माणसात अवतारी पुरुषाची सर्व लक्षणे आहेत. पण एवढ्या-वरच आपण त्याला 'अवतार' म्हणून प्रमुखाने हा मार्ग सांगितला–

परदेशी आणि प्रियंवदा यांना जवळच्या अरण्यात घेऊन जायचे. ते जेथे उभे असतील तेथून पाचशे मीटर अंतरावर गांवकऱ्यांनी त्यांना घेरून उभे रहावे, म्हणजे त्यांना पळून ही जाता येणार नाही. आता अट अशी की शंभर अंक मोजून होण्यापूर्वी प्रियंवदेसह या माणसाने अदृश्य झाले पाहिजे. तसे न घडले तर प्रियंवदेला जय- विजयाबरोबर विवाह करावा लागेल. आणि हा परदेशी आपले गाव सोडून निघून जाईल.

ही योजना जय-विजय सुद्धा सर्व गावकऱ्यांना पसंत पडली. परदेशी व प्रियंवदा यांच्यापासुन पाचशे मीटरवर गावकरी पहारा देणार आणि अशा स्थितीत परदेशी व प्रियंवदा कसे पळून जाऊ शकतील–आणि ते सुद्धा शंभर अंक मोजण्यापूर्वी?

जय-विजय खूष होते–की आता प्रियं-वदेला त्यांच्याशी लग्न करावेच लागेल अन् परदेशी गाव सोडून जाईल. पण त्यांना काय कल्पना की, प्रियंवदा त्या झाडाच्या ढोलीतून पुन्हा राजवाड्यात निघून जाईल!

यानंतर दोन्ही नेत्यांच्या सांगण्याप्रमाणे केले गेले.

"मला माहीत आहे की हा परदेशी 'अवतार पुरुष' आहे. आम्हीं दोघेही आता अदृश्य होऊन थोडा काळ आकाशात भ्रमण करू. तिथे तुमची आठवण रहावी म्हणून आम्हाला थोडे खाद्यपदार्थ द्या." प्रियंवदेने म्हणून गावकऱ्यांना विनंति केली. प्रियंवदेच्या विनंतीनुसार गावकरी तयारीस लागले. कोणी काय खाद्य पदार्थ तयार करायचे याची योजना ठरली. त्याप्रमाणे प्रत्येक जण घरी जाऊन प्रेम-पूर्वक एकेक पदार्थ तयार करून घेऊन आला. सर्व पदार्थांच्या खमंग सुवासाने वातावरण दरवळले. हे सर्व पदार्थ व्यवस्थित बांधून त्यांचे एक गाठोडे तयार करण्यात आले. ते गावकऱ्यांनी प्रियंवदेला दिले.

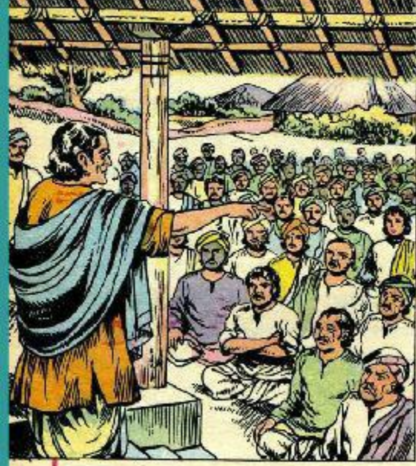
नंतर प्रियंवदेने, त्यांना दोघांना जिथे सोडायला सांगितले होते, त्या जागी गावकरी त्यांना सोडून पाचशे मीटर दूर जाण्यासाठी निघाले. तेवढ्यात परदेशी म्हणाला.

"आता आपण सर्वजण पाचशे मीटर जाऊन अंक मोजू लागाल आणि त्यानंतर आम्ही आपणाला कधीही दिसणार नाही. म्हणून शेवटचा उपदेश करतो–जनतेची शक्ती ही केव्हाही राजशक्तीपेक्षा जास्त असते. तुमच्यावर कोणी अन्याय करू पाहील तर तुम्ही सर्व एकत्र होऊन त्यांना तोंड द्या. अन्याय सहन करू नका. जय विजय काही तुमच्यापेक्षा जास्त शक्ति-शाली नाहीत. त्यांच्यातला राक्षसी अंश मी आपल्याबरोबर घेऊन जात आहे. आपल्या शक्तीच्या बळावर तुम्ही आता त्यांना वाकवू शकाल. आजपर्यंत तुमच्यावर शासन करणारे गावचे दोन्ही प्रमुख यापुढे तुम्हाला सर्व बाबतीत मदत करतील. तुम्ही आता जा. तुमचे कल्याण होईल."

नंतर सर्व गावकरी तिथून निघून गेले. प्रमुखांनी ही मनातल्या मनात–प्रियंवदा व परदेशी यांनी अदृश्य व्हावे अशी इच्छा केली. गाववाले दूर गेल्या-बरोबर प्रियंवदा पुढे होऊन परदेशी माणसाला रस्ता दाखवत भुयाराचे दार असलेल्या झाडापर्यंत घेऊन गेली. दोघांनी ढोलीतले भुयाराचे दार उघडून त्यात प्रवेश केला आणि मागे भुयाराच्या दाराला आतून अडसर घातला.

(पुढील अंकी समाप्त)

वडिलांच्या तोंडून कोणता निर्णय बाहेर पडतो आहे–त्या दोघांच्याही हातात विषाच्या पुड्या घट्ट पकडून ठेवलेल्या होत्या.

घसा साफ करून मोठा नेता म्हणाला– "माझ्या गावकऱ्यांनो, आपल्या गावात येऊन अनेक प्रकारे आपल्याला मदत करणाऱ्या परदेशी माणसात अवतारी पुरुषाची सर्व लक्षणे आहेत. पण एवढ्या-वरच आपण त्याला 'अवतार' म्हणून प्रमुखाने हा मार्ग सांगितला–

परदेशी आणि प्रियंवदा यांना जवळच्या अरण्यात घेऊन जायचे. ते जेथे उभे असतील तेथून पाचशे मीटर अंतरावर गांवकऱ्यांनी त्यांना घेरून उभे रहावे, म्हणजे त्यांना पळून ही जाता येणार नाही. आता अट अशी की शंभर अंक मोजून होण्यापूर्वी प्रियंवदेसह या माणसाने अदृश्य झाले पाहिजे. तसे न घडले तर प्रियंवदेला जय- विजयाबरोबर विवाह करावा लागेल. आणि हा परदेशी आपले गाव सोडून निघून जाईल.

ही योजना जय-विजय सुद्धा सर्वं गावकऱ्यांना पसंत पडली. परदेशी व प्रियंवदा यांच्यापासुन पाचशे मीटरवर गावकरी पहारा देणार आणि अशा स्थितीत परदेशी व प्रियंवदा कसे पळून जाऊ शकतील–आणि ते सुद्धा शंभर अंक मोजण्यापूर्वी ?

जय-विजय खूष होते–की आता प्रियं-वदेला त्यांच्याशी लग्न करावेच लागेल अन् परदेशी गाव सोडून जाईल. पण त्यांना काय कल्पना की, प्रियंवदा त्या झाडाच्या ढोलीतून पुन्हा राजवाड्यात निघून जाईल!

यानंतर दोन्ही नेत्यांच्या सांगण्याप्रमाणे केले गेले.

"मला माहीत आहे की हा परदेशी 'अवतार पुरुष' आहे. आम्हीं दोघेही आता अदृश्य होऊन थोडा काळ आकाशात भ्रमण करू. तिथे तुमची आठवण रहावी म्हणून आम्हाला थोडे खाद्यपदार्थ द्या."

योग्य वारस

राधानगरचा सुदर्शन पटेल एक नंबरचा कंजूस माणूस होता. लोकांत भांडणें लावून देण्याबद्दलही तो प्रसिद्ध होता. आगीत तेल म्हणून की काय, त्याची बायको सुंदरीबाईही तशीच होती. त्यामुळे सुदर्शनला आता पैसा जोडण्याशिवाय दुसरा उद्योगच नव्हता.

सुदर्शनच्या डोक्यात सदासर्वदा हाच विचार घोळत असायचा–आता कोणा-कोणात भांडण लावून द्यावं, अन् कोणाला कोर्टात जायचा सल्ला द्यावा? कोणाला पैशाची जरूर आहे असं वाटलं तर हा स्वतःच त्यांच्याकडे जाऊन पैसे देण्याची तयारी दाखवत असे. पैसे देताना अगदी कमी व्याज घेईन असे म्हणून प्रत्यक्षात मात्र मुद्दलाच्या तिप्पट पैसे वसूल करीत असे!

सुंदरीबाईही भांडी-कुंडी गहाण ठेवून घेऊन पैसे व्याजाने देत असे.

लग्नानंतर पंचवीस वर्षांनी या जोडप्याला मुलगा झाला. आपल्याला वारस मिळाल्याचा दोघांनाही फार आनंद झाला.

आसपासच्या बायकांनी सुंदरीबाईचं अभिनन्दन करीत म्हटलं–"आता बारसं थाटात करा अन् सर्वांना छानशी मेजवानी हवी बरंका!"

यावर दोघा नवरा-बायकोंनी खूपसा विचार केला आणि एक शक्कल काढली– मुलाच्या बारशा-बरोबरच आपल्या लग्नाची रजतजयंतीही साजरी करावी, खूप लोकांना बोलावणं करावं; म्हणजे भेटीदाखल तिघांनाही खूपशा वस्तु आणि पैसे मिळतील.

आपल्याला योजनेप्रमाणे सुदर्शनने संबंध गावाला जेवायला बोलावलें. पण गाव-वाल्यांनी त्याचा बेत बरोबर ओळखला. आणि फक्त पाळण्यात झोपलेल्या

वालाच्या हातीच भेटवस्तु देऊन म्हटलें– "पंचवीस वर्षांनी का होईना, छानसा मुलगा झालाय, त्याला मी ही अंगठी देतो." असे म्हणत बऱ्याचशा लोकांनी मुलाला एकएक अंगठीच दिली.

जेवणावळीनंतर रात्री सुदर्शन-सुंदरीबाई भेटवस्तुंवर हिशोब करायला बसले. मनात विचार असा–जेवणावळीचा खर्च जाऊन आपल्याला किती लाभ झाला?

तेवढ्यात सुदर्शनच्या मनात काही शंका आली आणि त्याने एक अंगठी उचलून कसोटीवर घासून पाहिली आणि एकदम ओरडला, 'अरे, आपल्याला बनवलं गेलंय. आपण साफ लुटले गेलो!' त्याने आणखीही काही अंगठ्या घासून पाहून खात्री करून घेतली की त्या सगळ्या खोट्या आहेत! हरामखोर–सर्वजण पोटभर जेऊन गेले आणि मिळाल्या वस्तूंची किंमत कवडीचीही नाही. सर्वांनी मिळून आपल्याला चांगलेच बनविले. सगळ्या भेट-वस्तु खोट्या!

सुंदरीबाईच्याही मनांत एकदम काही शंका येऊन ती उठली अन् घराच्या सगळ्या खोल्या धुंडाळून ओरडत परत आली– "दुष्ट-हरामखोर मेजवानी झोडून जाताना गहाण ठेवलेल्या आपल्या वस्तुही एकएक जण पळवून घेऊन गेले." असं म्हणत ती आपल्याच झिज्या ओढू लागली!

दोघांनी आपल्या नशीबाला दोष देत रडत असतांनाच त्यांना मुलाचे रडणे ऐकू आले.

सुंदरीबाई मुलाला पाळण्यातून काढून शांत करू लागली. एवढ्यात तिचे लक्ष मुलाच्या हाताकडे गेले–एक सोन्याचा दोन पदरी हार मुलाने मुठीत घट्ट पकडून धरलेला होता!

बायकोची हाक ऐकून सुदर्शन खोलीत आला अन् मुलाचा पराक्रम पाहून त्याला फारच आनन्द झाला. तो म्हणाला– "पाहिलंस, आपण खूप ठरवूनही जे करू शकलो नाहीं, ते आपल्या पोराने करून दाखवले. आहे की नाही आपला वारस–सवाई!"

नैसर्गिक आश्चर्य :

उत्तर व दक्षिण ध्रुवप्रदेशात रात्रभर आकाश प्रकाशित दिसते. या प्रकाशाला 'अरोरा बोरियालिस' व 'अरोरा अस्त्रायलिस' असे म्हणतात. यामागील शास्त्रीय कारण असे– सूर्यापासून प्रसारित होणारे विद्युत्कण व ध्रुवप्रदेशाच्या जमिनीच्या वरच्या थरातील चुंबकीय क्षेत्र यांच्या संयोगाने हा प्रकाश फैलावतो.

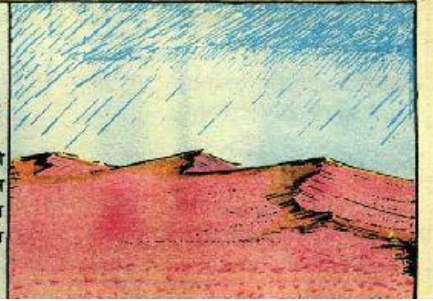

ध्रुवप्रदेशांतील रात्रीचा प्रकाश

क्वाला अस्वले

ऑस्ट्रेलियातील क्वाला जातीची अस्वले उन्हाळ्यात आपल्या तोंडातील लाळ अंगाला फासून बाहेरील उष्णतेपासून आपले रक्षण करतात.

वाळवंटातील पाऊस

वाळवंटी प्रदेशावर अनेकदा पाऊस येऊनही तेथील जमीन कोरडीच रहाते. येथील हवेच्या वरच्या थरांत इतकी उष्णता असते की पाऊस जमिनीवर पोचण्यापूर्वीच त्या पाण्याची वाफ होऊन जाते.